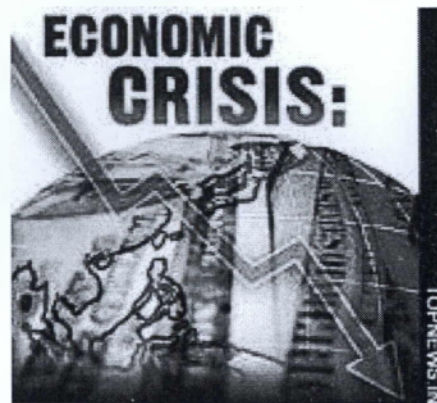

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗ ΝΟΤΙΑ ΑΜΕΡΙΚΗ.

ΜΠΑΛΑΓΙΑΝΝΗ ΕΛΕΝΗ
ΜΥΛΩΝΑ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΜΑΥΡΙΔΟΓΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ,
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

1291

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2013

Έγκριση

Υπογραφή

Επιβλέπων:	
Μέλος εξεταστικής επιτροπής:	
Μέλος εξεταστικής επιτροπής:	

Πηγή: <http://elladatora.org>

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσης εργασίας είναι να μελετήσει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 1929 στη νότια και κεντρική Αμερική, εστιάζοντας κυρίως στις επιπτώσεις στην υγεία των πολιτών.

Η μεθοδολογία της εργασίας στηρίζεται στη συλλογή δευτερογενών δεδομένων, τα οποία συλλέχθηκαν μέσα από βιβλία άρθρα σε περιοδικά αλλά και μέσα από επίσημους διαδικτυακούς τόπους.

Η εργασία ολοκληρώνεται μέσα από πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρουμε την θεωρία της οικονομικής κρίσης.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναλύει την παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929, εστιάζοντας στο φαινόμενο της χιονοστιβάδας, στα αίτια της κρίσης, στις οικονομικές θεωρίες σχετικά με την κρίση, στο ρόλο των τραπεζών απέναντι στην κρίση, αλλά και στην πτώση των συναλλαγών και στη ρύθμιση του smoot – Hawley Tariff στις ΗΠΑ, και η Μαύρη Τρίτη και τέλος αναλύει την πρώτη οικονομική κρίση στην Ελλάδα.

Το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει την παρέμβαση του κράτους στην κρίση ενώ το τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει την παγκόσμια κρίση στη Λατινική Αμερική, εστιάζοντας στην Αργεντινή. Τέλος, το πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο αναλύει τις κοινωνικές και ψυχολογικές επιπτώσεις της κρίσης, τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην υγεία των πολιτών αλλά και στα συστήματα υγείας. Επίσης, παρατίθενται τα τελικά μας συμπεράσματα.

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε πάνω από όλα να ευχαριστήσουμε τους γονείς μας για τη στήριξη που μας παρείχαν στις προσπάθειες μας κατά τη διάρκεια της φοιτητικής μας σταδιοδρομίας.

Επίσης, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον καθηγητή μας κ. Μαυριδόγλου Γεώργιο για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση που μας έδωσε ώστε να ολοκληρωθεί η παρούσα εργασία.

*ΜΥΛΩΝΑ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ
ΜΠΑΛΑΓΙΑΝΝΗ ΕΛΕΝΗ*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	2
Εισαγωγή	5
Κεφάλαιο 1	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ	6
Κεφάλαιο 2	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ 1929-1940	9
Ενότητα 2.1	Παγκόσμια οικονομική ύφεση 1929	11
Ενότητα 2.2	Το φαινόμενο της χιονοστιβάδας	12
Ενότητα 2.3	Τα αιτία της κρίσης	14
Ενότητα 2.4	Ο ρόλος των τραπεζών στη κρίση του 1929	15
Ενότητα 2.5	Η διεθνής κρίση	16
Ενότητα 2.6	Η πτώση των συναλλαγών και η ρύθμιση Smoot-Hawley Tariff στις ΗΠΑ.....	18
Ενότητα 2.6.1	Μαύρη τρίτη.....	19
Ενότητα 2.7	Η πρώτη κρίση στην Ελλάδα-Δημογραφικό πρόβλημα	20
Κεφάλαιο 3	Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	25
Κεφάλαιο 4	ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ ΚΑΙ Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΡΙΣΗ	28
Ενότητα 4.1	«El error de Diciembre: Το λάθος του Δεκεμβρίου»- 1994	34
Ενότητα 4.2	Η οικονομική κρίση της Αργεντινής -1999	35
Κεφάλαιο 5	ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	38
Ενότητα 5.1	Οι κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης	38
Ενότητα 5.2	Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στα συστήματα υγείας.....	40
Ενότητα 5.3	Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην υγεία των πολιτών	41
Ενότητα 5.4	Οι ψυχολογικές επιπτώσεις της κρίσης.....	44
Επίλογος	50
Βιβλιογραφία	51

ΛΙΣΤΑ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΣΧΗΜΑΤΑ

Πίνακας 1:	Ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ 1870-1989 Μέσος ρυθμός αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ ανά έτος.....	13
Σχήμα 1:	Κρατικές δαπάνες στις ΗΠΑ ως ποσοστό του ΑΕΠ-Η κατακόρυφη πτώση τη περίοδο 1903-1935	16
Πίνακας 2:	Η πορεία του Γενικού Δείκτη του Χρηματιστηρίου και του Τραπεζικού Δείκτη.....	21
Σχήμα 2:	Ρυθμοί ανάπτυξης του ΑΕΠ για Νότια και Κεντρική Αμερική (μέσος όρος)	30
Σχήμα 3:	Ανάπτυξη ΑΕΠ ανά κεφαλή εισόδημα για τις χώρες της Νότιας Αμερικής (2009)	31

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 1929 η κρίση ξεκίνησε με την απότομη κατάρρευση των τιμών των μετοχών στο Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης. Από πολλούς θεωρείται ότι το αρχικό αίτιο της κρίσης ήταν η περιοριστική νομισματική πολιτική, που είχε ασκηθεί κατά το προηγούμενο έτος προκειμένου να αντιμετωπιστεί η χρηματιστηριακή κερδοσκοπία. Η κρίση όμως επεκτάθηκε κυρίως λόγω της αδόκιμης οικονομικής πολιτικής με την οποία αντιμετωπίστηκε αλλά και του ανεπαρκούς θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των αγορών.

Η κρίση του 1929 χαρακτηρίστηκε από τον πανικό των καταθετών, που οδήγησε σε μαζική απόσυρση καταθέσεων και σε πτωχεύσεις τραπεζών (στις ΗΠΑ καταγράφηκαν 4 «κύματα» πανικού και τραπεζικών πτωχεύσεων μεταξύ του 1930 και του 1933) και τη δραστική υποχώρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης (λόγω και της αυξημένης αβεβαιότητας για τις προοπτικές της παραγωγής και των εισοδημάτων). Η κατακρήμνιση της ζήτησης οδήγησε σε μεγάλη και απότομη πτώση του γενικού επιπέδου των τιμών και του προϊόντος, καθώς και σε δραματική αύξηση της ανεργίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις ΗΠΑ την τετραετία 1930-1933 το προϊόν μειώθηκε σωρευτικά κατά 31% και οι τιμές υποχώρησαν κατά 33%, ενώ την περίοδο 1930-1938 το μέσο ποσοστό ανεργίας έφθασε στο 26%. Ταυτόχρονα, παρατηρήθηκαν φαινόμενα «αρνητικής ανατροφοδότησης» μεταξύ του χρηματοπιστωτικού τομέα και της πραγματικής οικονομίας. Συγκεκριμένα, η πτώση των τιμών είχε αποτέλεσμα να αυξηθεί το πραγματικό βάρος του χρέους των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών και να μειωθεί η πιστοληπτική τους ικανότητα, να αυξηθεί δηλαδή ο πιστωτικός κίνδυνος για τις τράπεζες και, τελικά, να υποχωρήσουν ακόμη περισσότερο η ζήτηση και το γενικό επίπεδο των τιμών.

Σκοπός της παρούσης εργασίας είναι να μελετήσει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 1929 στη νότια Αμερική, εστιάζοντας κυρίως στις επιπτώσεις στην υγεία των πολιτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Σ' αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την οικονομική κρίση η οποία χρησιμοποιείται για να περιγράψει ένα δύσκολο οικονομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζεται σε μια περίοδο οικονομικής δυσχέρειας και χαρακτηρίζεται από ανασφάλεια, αιφνιδιασμό και μεγάλη ένταση. Τα χαρακτηριστικά της γνώρισμα είναι οι εκτεταμένες απολύσεις, η μείωση της χρηματιστηριακής δραστηριότητας των χρηματιστηριακών ιδρυμάτων, οι πωλήσεις μετοχών και η χρεοκοπία πολλών επιχειρήσεων. Επίσης, τα στάδια που περνά η κρίση είναι τέσσερα: 1) Το Προδρομικό στάδιο ή προειδοποιητική φάση, 2) Το Οξύ στάδιο, 3) Το στάδιο της χρόνιας κρίσης και 4) Το στάδιο της επίλυσης της κρίσης. Τέλος, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης επηρεάζουν το προσωπικό εισόδημα, την ανεργία, την αγροτικό-βιομηχανική παραγωγή καθώς και τη πτώχευση των τραπεζών.

Ο όρος «οικονομική κρίση» χρησιμοποιείται για να περιγράψει με μια λέξη ένα δύσκολο οικονομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζεται επίσης, ότι διανύεται περίοδος οικονομικής δυσχέρειας η οποία χαρακτηρίζεται από αιφνιδιασμό και ανασφάλεια καθώς διέπεται και από μεγάλη ένταση. Μπορεί δε, να επεκτείνεται από μια μικρή επιχείρηση ως και ένα ολόκληρο κράτος ή και περισσότερα κράτη.

Τα χαρακτηριστικά μιας οικονομικής κρίσης είναι τα φαινόμενα εκτεταμένων απολύσεων, η μείωση της χρηματιστηριακής δραστηριότητας πολλών χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων, η χρεοκοπία πολλών επιχειρήσεων, οι εκτεταμένες πωλήσεις μετοχών και οι συνεπαγόμενες εξαγορές. Από την άλλη πλευρά παρατηρούμε ότι οι τιμές των προϊόντων παραμένουν σταθερές ή ακόμα και μειώνονται (αντιπληθωρισμός). Αυξάνοντας έτσι το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα των καταναλωτών ενώ τα επιτόκια της αγοράς είναι συγκριτικά χαμηλότερα προσφέροντας συγχρόνως την ευκαιρία για επενδυτικά κεφάλαια χαμηλού κόστους.

Μια κρίση μπορεί να χαρακτηρίζεται ως μία αιφνίδια κατάσταση, όμως πραγματικά είναι αρνητική εξέλιξη δυσλειτουργιών που συχνά προϋπάρχουν για πολύ καιρό σε ένα οργανισμό. Όσο τα συμπτώματα μιας κρίσης δεν αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά ή αγνοούνται τόσο το μέγεθος της κρίσης θα

μεγαλώνει. Τα στάδια μιας κρίσιμης κατάστασης χαρακτηρίζονται από την χρονική εξέλιξη μιας κρίσης και είναι τα παρακάτω:

- Το Προδρομικό στάδιο ή προειδοποιητική φάση: Το Κράτος έρχεται αντιμέτωπο με ένα πλήθος από συμπτώματα που προειδοποιούν για την επερχόμενη κρίση.
- Το Οξύ στάδιο της κρίσης: Τα σημάδια χρήζουν άμεσης προσοχής. Η αντίδραση της επιχείρησης ή του Κράτους αντίστοιχα περιορίζεται στον έλεγχο των ζημιών που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί(συνοδεύεται από «κόστος» για την επιχείρηση ή το Κράτος) .
- Στάδιο χρόνιας κρίσης: Τα συμπτώματα είναι αρκετά εμφανή και πάντα παρόντα. Ο οργανισμός πρέπει να πάρει μέτρα για τη ριζική αντιμετώπισή τους (περίοδος δημιουργίας ή καταστροφής)
- Στάδιο επίλυσης της κρίσης: Πραγματοποιείται η επίλυση της κρίσης και ο οργανισμός επιστρέφει στις καθημερινές του δραστηριότητες(φάση-σκοπός της επιχείρησης).

Τα αίτια όπου μπορεί να οδηγήσουν στην οικονομική κρίση διαφοροποιούνται ανάλογα με την χρονική περίοδο αλλά και την περιοχή. Κάθε οικονομική κρίση έχει τα δικά της αίτια, αρκετοί οικονομολόγοι όμως υποστηρίζουν ότι για να οδηγηθούμε σε οικονομική κρίση, απαραίτητη προϋπόθεση είναι κάποιος παράγοντες, που θα μπορούσαμε να τους διακρίνουμε σε εσωτερικούς και εξωτερικούς, όπου εσωτερικοί εντοπίζονται εντός των χωρών, δηλαδή στην λειτουργία των εγχώριων κεφαλαιαγορών και στους εξωτερικούς που εντοπίζονται στην διεθνή Κεφαλαιαγορά του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Μια οικονομική κρίση έχει καταστροφικές επιπτώσεις τόσο στον ανεπτυγμένο ,όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίση μπορούν να επηρεάσουν:

1.Τις Προσωπικές(όπως τη μείωση του προσωπικού εισοδήματος και την αύξηση της ανεργίας).

2.Τις Συνολικές από το Κράτος(πτώχευση τραπεζών-επιχειρήσεων και

μείωση ναυτιλίας και γεωργίας.)

3. Το Διεθνές επίπεδο (όπως το διεθνές εμπόριο και τη Παγκόσμια ύφεση).

Και να προκαλέσουν: αύξηση της ανεργίας, πτώχευση τραπεζών, εταιριών και επιχειρήσεων. Μείωση στην αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή και στη βιομηχανική-ναυτιλία. Και επιπλέον να δημιουργήσει μείωση της ρευστότητας των τραπεζών και των κερδών των επιχειρήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ 1929-1940

Σ' αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την παγκόσμια οικονομική ύφεση, που ξεκίνησε τη Πέμπτη 24 Οκτωβρίου του 1929, τη λεγόμενη ως "Μαύρη Πέμπτη" η οποία στιγματίστηκε από το Χρηματιστηριακό Κραχ και ολοκληρώθηκε με τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Πολλές φορές έχουμε ακούσει την έκφραση ότι η Ιστορία επαναλαμβάνεται, με αυτή τη ρήση και αναφερόμενοι μόνο στους κατέχοντας των καιρίων θέσεων αυτής της κοινωνίας, υπάρχει η ανάγκη να δηλωθεί ότι πολλά γεγονότα ιστορικά έχουν επαναληφθεί ξανά και ξανά και ότι υπάρχει ένας μπούσουλας αντιμετώπισης αυτών. Αυτό που δε λέγεται είναι ότι οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για να αντιμετωπιστούν, είχαν ως αποτέλεσμα τους να επαναληφθούν και πάλι τα ίδια γεγονότα στο μέλλον και να οδηγηθεί η κοινωνία μας στον ίδιο παρονομαστή¹.

Πρόσφατη μελέτη της McKinsey (2008) έδειξε ότι οι κρίσεις του, 1764-1768, του 1857, του 1930, του 1990 και του 2008 για την Αμερική είχαν κοινές πηγές ανάπτυξης από τους εκάστοτε ηγέτες που ίσως να χρησιμοποίησαν παρόμοιες μεθόδους αντιμετώπισης, προκειμένου να επιβιώσουν και να χτίσουν τα νέα πλαίσια λειτουργίας της αγοράς².

Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μελέτη τα χαρακτηριστικά των κρίσεων αναφέρονταν χρονικά στα ακόλουθα³:

1. 1764-1768: Αναφέρεται στη πτώση των τιμών της γης. Πολλοί Αμερικάνοι εκείνη τη περίοδο κατέληξαν στις φυλακές από χρέη.
2. 1857: Αναφέρεται σε παρόμοιους λόγους με το 1764-1768, η συγκεκριμένη κρίση όμως οδήγησε στον εμφύλιο πόλεμο. Εκείνη τη περίοδο οι τιμές των υποθηκών ανέβηκαν κατακόρυφα. Το αποτέλεσμα της κρίσης αναφέρθηκε⁴.

- Σ' Οικονομική κρίση σ' όλα τα κοινωνικά στρώματα.

1 Bryan L Farrell D.,(2008), *Leading through uncertainty*,McKinsey, pp.1-14

2 Bryan L Farrell D.,(2008), *Leading through uncertainty*,McKinsey, pp.1-14

3 Balderston, T.(1993), *The Origins and Course of the German Economic Crisis, November 1923 – May 1932*, Berlin 1993.

4 Krugman, P., Wells R. (2009). *Μακροοικονομική*. Αθήνα: Επίκεντρο

- Σ' αύξηση πληθυσμού σε συγκεκριμένες περιοχές επιβάρυνση αυτών.
 - Σε Μεγάλες εξαγορές και συγχωνεύσεις για επιβίωση.
3. 1929-1933 (Το Κραχ του 1930): Η βάση της συγκεκριμένης κρίσης σχετίζεται με τη δανειακή πολιτική, τα υψηλά επιτόκια και γενικά τη στρατηγική των τραπεζών, αλλά και το χρηματιστήριο.
 4. 1990-1991-2001: Νομοθετική καθίζηση του συστήματος. Λανθασμένες κινήσεις και πάλι σ' επίπεδο τραπεζικών στρατηγικών. Το τρίπτυχο της κρίσης ήταν Δάνεια- Στεγαστικό Θεσμικό πλαίσιο
 5. 2008-Σήμερα: Η κρίση του σήμερα αναφέρεται και πάλι στη Στεγαστική Αγορά, στο τραπεζικό Δανεισμό.

Οι κινήσεις που έγιναν σ' όλες τις προαναφερόμενες κρίσεις ήταν παρόμοιες. Συγκεκριμένα:

1. Διαχείριση Κρίσεων 1764-1768-1857: Ίδρυση θεσμοθετημένων οργάνων τα οποία είχαν ως αντικείμενο να διαχειριστούν τη κρίση. Συγκεκριμένα τα Federal Deposit και Insurance Corporation.
2. Διαχείριση Κρίσεων 1929-1933: Ίδρυση ισχυρών οικονομικών ιδρυμάτων για την αντιμετώπιση όπως τα:
 - RFC: Reconstruction Finance Corporation.
 - FDIC: Federal Deposit Insurance Corporation.
3. Διαχείριση Κρίσεων 1990-2000-2001: Οι δράσεις που αναπτύχθηκαν είναι οι ακόλουθες⁵:
 - Δράση 1: Ανάπτυξη του Financial Institution Reform, Recovery and Enforcement Act το 1989 το οποίο είχε ως στόχο του ν' αντιμετωπίσει τη χρεοκοπία της στεγαστικής και δανειακής πολιτικής
 - Δράση 2: Ανάπτυξη του RTC (Ratio to Complete), το οποίο ήταν ένα σύστημα εξισορρόπησης κόστους αγαθών και τιμών πώλησης.

Στη τωρινή κρίση αναπτύχθηκαν δράσεις σχετικές με την ανάπτυξη της δράσης για οικονομική σταθερότητα, με τη παροχή κρατικών κονδυλίων για

⁵ Wright R.E.,(2008), Financial crisis and reform: Looking back for clues to the future, McKinsey, pp.1-3

ενίσχυση της οικονομίας, συγκεκριμένων κλάδων όπως η αυτοκινητοβιομηχανία.

Η αίθουσα συναλλαγών του Χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης λίγο μετά το κραχ του 1929

ΠΗΓΗ:<http://www.english.illinois.edu/maps/depression/photoessay.htm>

2.1 ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΦΕΣΗ 1929

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929, αποτέλεσε μια διεθνοποιημένη ύφεση των παγκόσμιων οικονομιών η οποία διήρκησε δέκα χρόνια και έπληξε τις περισσότερες χώρες του πλανήτη. Η συγκεκριμένη κρίση αποτέλεσε και αποτελεί ένα παράδειγμα προς αποφυγήν, δηλώνοντας τις δραματικές επιπτώσεις που μπορεί να έχει μια οικονομική καταστροφή⁶. Η ολοκλήρωση της κρίσης συνδυάστηκε με το έναυσμα της πολεμικής οικονομίας του 2ου Παγκοσμίου πολέμου, γύρω στο 1939⁷.

Η τότε οικονομική κρίση είχε αρνητικές επιπτώσεις και στον ανεπτυγμένο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Οι επιπτώσεις του ήταν πολλές και καταστροφικές για το διεθνές εμπόριο, καθώς και για τα προσωπικά εισοδήματα, τα έσοδα από φόρους, τις τιμές και τα κέρδη. Η παρακμή της βαριάς βιομηχανίας ήταν μεγάλη με αποτέλεσμα να πληγούν όλες οι Μεγαλοπόλεις, με αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας⁸.

Ισχυρό πλήγμα δέχτηκαν οι κλάδοι των κατασκευών και των αγροτόκτηνοτροφικών εργασιών. Το πρόβλημα ειδικά στο δεύτερο προήλθε κυρίως

6 Edward W. B.(2002): USA and the Diplomacy of the Financial Crisis 1931, Cambridge, Mass.

7 Krugman, P., Wells R. (2009). Μακροοικονομική. Αθήνα: Επίκεντρο

8 Edward W. B.(2002): USA and the Diplomacy of the Financial Crisis 1931, Cambridge, Mass.

από τη πτώση των τιμών στις σοδειές κατά 40% με 60%. Η ζήτηση περιοριζόταν συνεχώς ενώ τέλος υπήρξαν προβλήματα στο πρωτογενή τομέα όπως στην εκμετάλλευση της γης, των ορυχείων και ξύλου. Η κρίση αντιμετωπίστηκε επιτυχώς σε βάθος χρόνου και κάθε χώρα κατάφερε να την αντιμετωπίσει σε διαφορετικό χρόνο ανά χώρα.

Οι περισσότερες χώρες ανέπτυξαν προγράμματα αντιμετώπισης τα οποία επηρέασαν αρνητικά τα χαμηλά στρώματα, τις μικρές επιχειρήσεις, τους συνταξιούχους και τους εργαζόμενους, με αποτέλεσμα σε κάποιες χώρες όπως η Γερμανία, οι πολίτες να στραφούν σε εθνικιστικά κόμματα. Τη περίοδο εκείνη έχουμε την εμφάνιση του κόμματος του Αδόλφου Χίτλερ, η οποία οδήγησε αργότερα στην έναρξη του 2ου Παγκοσμίου πολέμου.

2.2 ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΧΙΟΝΟΣΤΙΒΑΛΑΣ

Η μεγάλη κρίση του 1929, δεν προήλθε στη παγκόσμια οικονομία ξαφνικά. Οι χρηματιστηριακές αγορές ήταν ανοδικές στις αρχές του 1930, ενώ το προηγούμενο έτος το 1929 παρουσίαζαν μια ευρύτερη σταθερότητα.

Η Αμερικανική βιομηχανία τη συγκεκριμένη περίοδο επένδυσε τους περισσότερους οικονομικούς πόρους με στόχο να αυξήσει τα κέρδη της. Το πρόβλημα ήταν ότι οι καταναλωτές έχοντας υποστεί σημαντικές απώλειες στην αγορά τον προηγούμενο χρόνο είχαν περικόψει τα έξοδα τους κατά 10%⁹. Στο παρακάτω Πίνακα παρουσιάζονται τα ΑΕΠ διαχρονικά μέχρι και το 1989 προκειμένου να παρουσιαστεί η βαθιά ύφεση που υπήρχε τη περίοδο 1913-1950 όπου ήταν και η περίοδο της κρίσης το διάστημα 1928-1931.

⁹ Σπύρου Σ.,(2009),Οικονομική Κρίση του 1929, Ανάκτηση στις 20-9-2012 από <http://indy.gr/library/i-oikonomik-krisi-toy-1929>, Από το τεύχος Νο 4, Ιούνιος 2000, σελ. 120-124

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ	1870-1913	1913-1950	1950-1973	1973-1989
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	2,8%	1,1%	5%	2,3%
ΓΑΛΛΙΑ	2,8%	1,3%	5,9%	2,1%
ΙΑΠΩΝΙΑ	2,3%	2,2%	9,3%	3,9%
ΒΡΕΤΑΝΙΑ	1,9%	1,3%	3%	2%
ΗΠΑ	3,9%	2,8%	3,6%	2,7%

Πίνακας 1: Ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ 1870-1989 Μέσος ρυθμός αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ ανά έτος
1870-1913 1913-50 1950-73 1973-89

Πηγή: Maddison, A. (1991). *Dynamic Forces in Capitalist Development*, Oxford: Oxford University Press

Οι αγρότες λόγω μεγάλης περιόδου ξηρασίας είχαν υποστεί μεγάλες καταστροφές στις καλλιέργειες τους, με αποτέλεσμα και αυτοί να μην έχουν αγοραστική δυναμική προκειμένου να καλύψουν την αυξημένη βιομηχανική παραγωγή¹⁰.

Στις αρχές του 1930, η τραπεζική πίστη διέθετε χαμηλά επιτόκια σε σχέση με τα δάνεια που προτίθεται να δίνει, όμως οι πολίτες είχαν συντηρητική στάση προς τον δανεισμό. Οι τιμές άρχισαν να πέφτουν αλλά ήταν ακόμα αρκετά υψηλές σε σχέση με την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών. Στις αγροτικές περιοχές τα προβλήματα ήταν ακόμα πιο έντονα, λόγω της πτώσης των τιμών των προϊόντων αλλά και της αυξημένης ανεργίας, λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας και της αντικατάστασης των αγροτών με μηχανήματα¹¹.

Η κρίση της Αμερικανικής οικονομίας επηρέασε και τις υπόλοιπες χώρες, αποσταθεροποιώντας τις εθνικές οικονομίες. Δράσεις για έξοδο από τη κρίση με προστατευτικές πολιτικές, όπως η Πράξη Smooth-Hawley Tariff το 1930 στις ΗΠΑ και οι ανταποδοτικοί δασμοί σε άλλες χώρες, επηρέασαν ακόμα

¹⁰ Krugman, P., Wells R. (2009). *Μακροοικονομική*. Αθήνα: Επίκεντρο

¹¹ Κωστέλενος, Γ., Δ. Βασιλείου, Εμμ. Κουνάρης, Σ. Πετμεζάς και Μ. Σφακιανάκης (2007), *Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1830-1939*, Αθήνα, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών & Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος

περισσότερο το διεθνές εμπόριο. Από τα τέλη του 1930 μέχρι και το Μάρτιο του 1933 η οικονομία ακολούθησε μια συνεχής και πτωτική τάση.

2.3 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Πολλοί ήταν οι παράγοντες που οδήγησαν στην οικονομική κρίση. Οι παράγοντες αυτοί επηρέασαν και την οικονομία αλλά και την κοινωνία ευρύτερα¹².

Η αναζήτηση ευθυνών για εκείνη την εποχή συνδέθηκε με το ερώτημα «τι οδήγησε στη κρίση». Η απάντηση είναι δύσκολη ακόμα και αν είναι ξεκάθαρα τα αίτια που οδήγησαν εκεί. Το βασικό ερώτημα που μένει αναπάντητο αναφέρεται στο αν η παραπάνω κατάσταση αποτελεί αποτυχία της ελεύθερης αγοράς ή μια αποτυχία των τραπεζών, οι οποίες δεν υπολόγισαν καλά τη ζημία που θα προκαλούσαν φορτώνοντας του πολίτες με συνεχή δάνεια¹³.

Η πλευρά που υποστηρίζει τη θέση ότι φταίει το Κράτος θεωρεί ότι επρόκειτο για αποτυχία των ελεύθερων αγορών, ενώ οι δεύτεροι που υποστηρίζουν ότι φταίνε οι τράπεζες θεωρούν ότι το κράτος δεν χειρίστηκε καλά την κατάσταση μην ελέγχοντας τη λειτουργία και την πολιτική των τραπεζών.

Κάποιες σύγχρονες θεωρίες που μελέτησαν την τότε κρίση χωρίστηκαν σε τρεις σχολές. Πρώτον, υπάρχουν οι υποστηρικτές των κλασικών οικονομικών: μονεταριστές, η αυστριακή σχολή. Δεύτερον, η νεοκλασική οικονομική θεωρία, όλες εκ των οποίων επικεντρώνονται στις μακροοικονομικές επιπτώσεις στο χρηματικό απόθεμα και στην προσφορά χρυσού που στήριζε πολλά νομίσματα προτού γενικευθεί η κρίση.

Τρίτον, άλλες θεωρίες σε σχέση με τα αίτια της κρίσης όπως ήταν η Κεϋνσιανή θεωρία, αλλά και η σχολή των θεσμικών οικονομικών, οι οποίες ανέφεραν ότι η υπερκατανάλωση, η υπερεπένδυση, η προκλητική συμπεριφορά

12 Σκρεπάντι, Ε. και Σ. Ζαμάνι (2004), Η Ιστορία της Οικονομικής Σκέψης, μτφρ. Α. Σακκά, επιμ. Ν. Θεοχαράκης, Αθήνα, Τυπωθήτω.

13 Aldcroft, D. H. (1981), From Versailles to Wall Street, 1919-1929, Berkeley & Los Angeles

και οι ανεπαρκείς κρατικοί λειτουργοί οδήγησαν στην κρίση¹⁴.

Μια άλλη θεωρητική θέση είναι η μαρξιστική κριτική για την πολιτική οικονομία. Η θέση αυτή αναφέρει ότι το πρόβλημα ήταν η ίδια η υπόσταση του καπιταλισμού η οποία βασιζόταν στον υπέρμετρο ανταγωνισμό, στη κοινωνική αντιπαλότητα, στην υπεραξία του κεφαλαίου κ.λπ. Όλες οι θεωρίες συγκλίνουν στο ότι η κρίση εντοπίστηκε αμιγώς στη σφαίρα της παραγωγής, επιδεινώθηκε από προβλήματα δυσαναλογίας στην υπερπαραγωγή στη βιομηχανία και συναφείς παραγωγικούς τομείς, καθώς και στην υποκατανάλωση του λαού.

2.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΤΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1929

Οι τράπεζες που χρηματοδότησαν τα υπερβολικά χρέη της οικονομίας, κατέρρευσαν μιας και οι δανειολήπτες δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στις συμβατικές τους υποχρεώσεις ενώ οι καταθέτες φοβούμενοι τις επιπτώσεις της κρίσης, σήκωναν μαζικά τα χρήματά τους από τους λογαριασμούς τους.

Οι κυβερνητικές εγγυήσεις και νομοθετικές ρυθμίσεις της Fed κατάφεραν να συγκρατήσουν για λίγο καιρό τους καταθέτες, όμως αυτό δεν κράτησε πολύ. Οι τραπεζικές καταστροφές οδήγησαν στην απώλεια αποθεμάτων εκατομμυρίων δολαρίων¹⁵.

Τα απλήρωτα χρέη κατέστησαν ακόμη πιο επικίνδυνα, καθώς οι τιμές και τα εισοδήματα έπεφταν 20-50%, αλλά τα χρέη παρέμειναν στα ίδια επίπεδα. Μετά την κρίση του 1929 και κατά τη διάρκεια των 10 πρώτων μηνών του 1930, 744 αμερικανικές τράπεζες κατέρρευσαν, ενώ μέχρι τα τέλη του έτους ανέρχονταν συνολικά στις 9.000. Το 1933, οι καταθέτες είχαν σημειώσει απώλειες \$140 δισεκατομμυρίων¹⁶.

Οι καταρρεύσεις είχαν μια αλυσιδωτή πορεία καθώς οι τραπεζίτες αναγκάστηκαν να αναστείλουν κάποια δάνεια, ο κατασκευαστικός κλάδος κατέρρευσε ενώ γενικά η αγορά ανέστειλε όλες τις δράσεις της. Με βάση τα παραπάνω προβλήματα οι τράπεζες κατέστησαν ακόμη πιο συντηρητικές τις

14 Krugman, P., Wells R. (2009). Μακροοικονομική. Αθήνα: Επίκεντρο

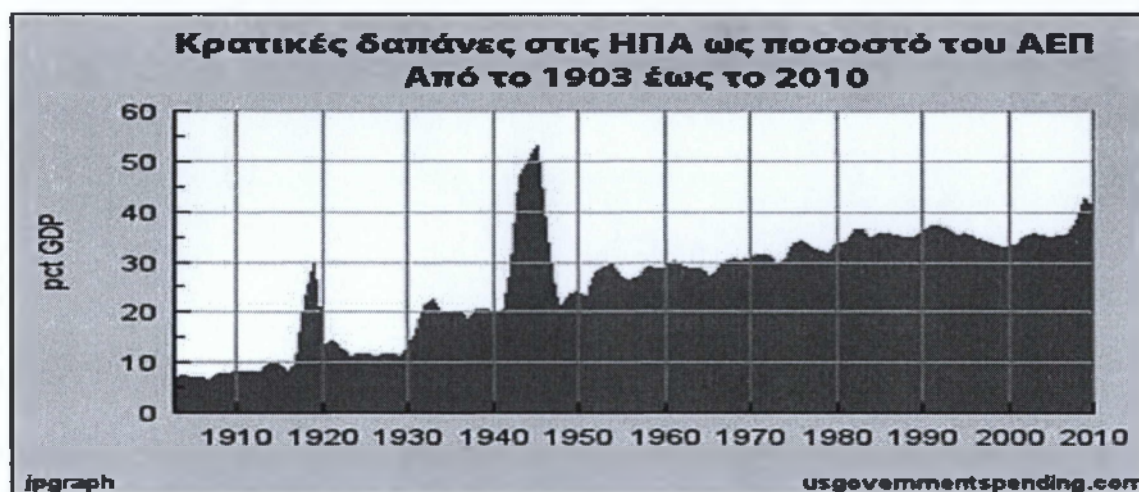
15 Anderson, B. and Butkiewicz J. (1980), "Money, Spending and the Great Depression", *Southern Economic Journal*, 47, 386-403.

16 Barber, W. (1985), *From New Era to New Deal: Herbert Hoover, the Economists, and the American Economic Policy, 1921-33*, Cambridge.

χορηγήσεις δανείων. Η στρατηγική τους εστιάστηκε στην ανάπτυξη κεφαλαιακών αποθεμάτων αλλά και στη περικοπή δανείων, εντείνοντας την υποτίμηση του χρήματος¹⁷.

2.5 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΡΙΣΗ

Από τις ΗΠΑ, η κρίση επεκτάθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο. Οι τράπεζες των ΗΠΑ, που είχαν δανείσει χρήματα σε άλλες χώρες, θέλησαν να διεκδικήσουν τα δάνειά τους για να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές τους δυσκολίες. Η απαίτησή τους προκαλεί τη χρεοκοπία στις Γερμανικές και Αυστριακές τράπεζες, οι οποίες βάσιζαν την ευημερία τους στον αμερικανικό δανεισμό. Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζονται οι κρατικές δαπάνες στις ΗΠΑ προκειμένου να δείξει ότι κατά την κρίση του 1930 το κράτος δεν είχε τη δυνατότητα να επενδύσει χρήματα γι' αυτό και επιδίωξε να διεκδικήσει τα δάνεια που έχει δώσει (Σχήμα 1).

Σχήμα 1- Κρατικές δαπάνες στις ΗΠΑ ως ποσοστό του ΑΕΠ-Η κατακόρυφη πτώση τη περίοδο 1903-1935

Πηγή: <http://www.usgovernmentspending.com>

Η ευρωπαϊκή ευημερία κλονίστηκε. Η χώρα που θίχτηκε περισσότερο ήταν η Γερμανία, η οποία βάσιζε την ανάπτυξή της στα αμερικανικά δάνεια. Στην Αγγλία, της οποίας οι οικονομικές δυσκολίες ήταν παλιές η κατάσταση

17 Krugman, P., Wells R. (2009). Μακροοικονομική. Αθήνα: Επικέντρο

επιδεινώθηκε διότι η κρίση μπλόκαρε την παγκόσμια οικονομία μειώνοντας τους πελάτες που είχε σε διεθνές επίπεδο. Αντίθετα, η Γαλλία δεν επηρεάστηκε γιατί σε αυτή οι μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις ήταν λίγες και επομένως οι αμερικανικές επενδύσεις ελάχιστες.

Πέρα από τις βιομηχανικές χώρες, η κρίση επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις γεωργικές και τις υπανάπτυκτες χώρες. Η παράλυση της οικονομίας αφαιρεί από τις πλούσιες χώρες τα χρήματα με τα οποία αγόραζαν τα προϊόντα των αγροτικών χωρών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ο Καναδάς να μην μπορεί να πουλήσει το σιτάρι του, η Αυστραλία το μαλλί της, η Βραζιλία τον καφέ της. Οι τιμές αυτών των προϊόντων πέφτουν και έτσι οι χώρες αυτές χάνουν την κύρια πηγή εσόδων τους.

Η παραπάνω κατάσταση προκάλεσε σε ολόκληρο τον κόσμο κοινωνική εξαθλίωση. Μεγάλος αριθμός εργατών έμειναν άνεργοι, στις ΗΠΑ το 1932, υπήρχαν 13 εκατομμύρια άνεργοι, στη Γερμανία 6 εκατομμύρια¹⁸.

Στους άνεργους προσθέτονται οι υπάλληλοι αλλά και οι διευθυντές των επιχειρήσεων που έκλεισαν. Οι έμποροι δυσκολεύονται να πουλήσουν και οι πελάτες των ελεύθερων επαγγελματιών συνεχώς ελαττώνονται.

Οι αγρότες δεν βρίσκουν αγοραστής για τα προϊόντα τους παρά την πτώση των τιμών. Η ανέχεια προκαλεί την οργή των πολιτών, που τις θεωρούν υπεύθυνες για την κρίση: πορείες, διαδηλώσεις, συγκρούσεις ανέργων με την αστυνομία στους δρόμους αποτελεί ένα σύνηθες φαινόμενο στην Ελλάδα και στις ΗΠΑ.

Μία ακόμα συνέπεια είναι η μεγαλύτερη κεφαλαιοκρατική συγκέντρωση, η οποία και επαύξησε τον ρόλο των τραπεζών στην οικονομική ζωή. Οι μεγάλες επιχειρήσεις εξαγόρασαν τις μικρότερες επιχειρήσεις με αποτέλεσμα η αγορά να συγκεντρωθεί στους λίγους. Τέλος, μεγάλος αριθμός αγροτών και κάτοικοι μικρών πόλεων συρρέουν στα μεγάλα αστικά κέντρα με την ελπίδα να βρουν δουλειά. Ο υπερπληθυσμός στις μεγάλες πόλεις οδηγεί σε περαιτέρω εξαθλίωση των πολιτών¹⁹.

18 Barber, W. (1985), *From New Era to New Deal: Herbert Hoover, the Economists, and the American Economic Policy, 1921-33*, Cambridge.

19 Krugman, P., Wells R. (2009). *Μακροοικονομική*. Αθήνα: Επίκεντρο

2.6 ΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΚΑΙ Η ΡΥΘΜΙΣΗ SMOOT-HAWLEY TARIFF ΣΤΙΣ ΗΠΑ

Οι περισσότεροι οικονομολόγοι της εποχής εκείνης ανέφεραν ότι η απότομη πτώση στις διεθνείς συναλλαγές οδήγησαν στη χειροτέρευση της εξαθλίωσης, ιδίως στις χώρες που εξαρτώνταν άμεσα από το διεθνές εμπόριο. Θεώρησαν ως υπαίτια την Αμερική και ειδικά για τη ρύθμιση της Smoot-Hawley Tariff, που εφαρμόστηκε το 1930, λόγω της μείωσης των διεθνών συναλλαγών και την εφαρμογή ανταποδοτικών δασμών στις άλλες χώρες.

Οι παγκόσμιες συναλλαγές δεν επηρέαζαν σε μεγάλο βαθμό την Αμερικανική οικονομία, αυτό όμως δεν ίσχυε και για τις άλλες χώρες, όπου ήταν σημαντικές και αυτό είχε ως αποτέλεσμα την καταστροφή τους.

Ο μέσος όρος των δασμών που αναλογούσαν στις κατά κεφαλήν δασμολογημένες εισαγωγές μεταξύ 1921-1925 ανέρχονταν στο 25,0%, αλλά μετά τη νέα ρύθμιση κυμάνθηκε στο 50% μεταξύ 1931-1935²⁰.

Οι αμερικανικές εξαγωγές έπεσαν από τα \$0 5,2 δισ. το 1929 στα \$ 1,7 δισ. το 1933. Έπεσαν όμως και οι τιμές, συνεπώς ο όγκος των εξαγωγών περιορίστηκε κατά το ήμισυ. Το βασικό πρόβλημα εντοπίστηκε στις τιμές των αγροτικών προϊόντων, όπως στο σιτάρι, στο βαμβάκι, στο καπνό και στο ξύλο.

Η πτώση στις αγροτικές εξαγωγές εμπόδισε πολλούς Αμερικάνους αγρότες στην αποπληρωμή των δανείων τους, προκαλώντας πρόβλημα στις μικρές αγροτικές τράπεζες.

Η μεγάλη εξαθλίωση προήλθε από τη συντηρητική νομισματική πολιτική, τις συνέπειες του φτωχού προγραμματισμού από την Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ (Fed) και τις συνεχείς κρίσεις στο τραπεζικό σύστημα.

Η Fed, με την έλλειψη δράσης, επέτρεψε στα χρηματικά αποθέματα, να συρρικνωθούν κατά το ένα τρίτο μεταξύ 1929 και 1933. Το πρόβλημα εστιάστηκε στο γεγονός πως πολλές δημόσιες τράπεζες κατέρρευσαν, ιδίως στην περίπτωση της Αμερικανικής Τράπεζας της Νέας Υόρκης, όπου

20 Anderson, B. and Butkiewicz J. (1980), "Money, Spending and the Great Depression", Southern Economic Journal, 47, 386-403.

προκλήθηκε πανικός.

Ένας από τους λόγους που η Fed δεν έσπευσε να περιορίσει την πτώση των χρηματικών αποθεμάτων αφορούσε τις νομικές δεσμεύσεις. Εκείνη την περίοδο, το μέγεθος των πιστώσεων που η Fed μπορούσε να εκδώσει περιοριζόταν από νόμους που απαιτούσαν μερική υποστήριξη των πιστώσεων με χρυσό.

Μέχρι τα τέλη του 1920, η Fed είχε σχεδόν φτάσει τα επιτρεπτά πιστωτικά όρια που ήταν δυνατό να υποστηριχθούν με το χρυσό που διέθετε. Επειδή όμως, ο απαραίτητος χρυσός δε συνοδευόταν και από τα αντίστοιχα αποθέματα, κατά τη διάρκεια του τραπεζικού πανικού, ένα μέρος αυτών των απαιτήσεων σε χρυσό εξαργυρώθηκαν με χρυσό της Fed. Λόγω όμως των υψηλών ορίων υποστήριξης της πίστωσης της Fed με χρυσό, οποιαδήποτε μετατροπή σε χρυσό στα θησαυροφυλάκια έπρεπε να συνοδευτούν από ένα μεγαλύτερο περιορισμό στην πίστωση.

Ο νομισματικός πληθωρισμός προήλθε από την απόπειρα βοήθειας της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία μέσα στο 1920 κατάφερε να επανέλθει στα προπολεμικά της επίπεδα χρυσού. Στη συνέχεια η Μεγάλη Βρετανία δέχτηκε πιέσεις υποτίμησης με αποτέλεσμα την κατάρρευσή της.

Πηγή: <http://www.sofokleousin.gr/archives/112223.html>

2.6.1 ΜΑΥΡΗ ΤΡΙΤΗ

Στις 29 Οκτωβρίου του 1929 γνωστή ως η «Μαύρη Τρίτη», η Wall Street κατέρρευσε. Τη περίοδο του μεγάλου κραχ, όπως έμεινε στην ιστορία, εκατομμύρια τίτλοι μετοχών έγιναν απλά χαρτιά, χάνοντας την αξία τους. Ο Dow Jones έχασε 12% και η αγορά 14 δισ. δολάρια με αποτέλεσμα οι απώλειες

της εβδομάδας να αγγίζουν τα 30 δις. δολάρια, δηλαδή δέκα φορές τον ετήσιο προϋπολογισμό της ομοσπονδιακής κυβέρνησης.

2.7 Η ΠΡΩΤΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ- ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Η οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα, με την ολοκλήρωση του πολέμου μπορεί να χωριστεί σε δύο περιόδους, με σημείο καμπής την οικονομική κρίση του 1932. Η Μικρασιατική Καταστροφή έφερε το τέλος στον επεκτατισμό της Ελλάδας, ο οποίος την προηγούμενη εκατονταετία αποτέλεσε το μόνιμο στρατηγικό στόχο του ελληνικού κράτους.

Ο επεκτατισμός αυτός, στηρίχτηκε στην ηγεμονική οικονομική θέση της Ελλάδας και κατ' επέκταση των ελληνικών μειονοτήτων στον ευρύτερο βαλκανικό και ανατολικομεσογειακό χώρο. Συγχρόνως βασίστηκε στους ρυθμούς κεφαλαιακής συσσώρευσης στο ελληνικό κράτος, ενώ συγχρόνως ευνόησε τις «διεθνοποιημένες» μερίδες του ελληνικού κεφαλαίου, όπως τους εφοπλιστές.

Μετά το πέρας της Μικρασιατικής καταστροφής και την ανταλλαγή των πληθυσμών που την ακολούθησε, ο καπιταλισμός εισέρχεται πλέον στη φάση της εθνικής αναδίπλωσης, επιτυγχάνοντας εξαιρετικά υψηλούς, σε διεθνή σύγκριση, ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης. Μετά το αποτέλεσμα της Μικρασιατικής Καταστροφής έχουμε τα ακόλουθα γεγονότα²¹:

1. Διευρύνεται η εσωτερική αγορά, ενώ συγχρόνως η αγορά εργασίας εμπλουτίζεται με ένα πολυάριθμο ειδικευμένο εργατικό δυναμικό.
2. Εισέρχονται στην Ελλάδα ένα μέρος από τα κεφάλαια των Ελλήνων επιχειρηματιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
3. Οι κρατικές δαπάνες αυξάνονται με ραγδαίους ρυθμούς και συγκεκριμένα αυτές που σχετίζονται με την αποκατάσταση των προσφύγων.

Από το 1922 και μετά στην Ελλάδα έχουμε μια σημαντική υποτίμηση της δραχμής²². Από το 1928 μέχρι και το 1932 η διεθνής ισοτιμία της δραχμής σταθεροποιήθηκε στη σχέση 1 λίρα στερλίνα = 375 δρχ., με την εισαγωγή του χρυσού κανόνα:

21 Ζολώτας, Ξ. Ε.: Η Ελλάς εις το στάδιον της εκβιομηχανίσεως, Ελευθερουδάκης, Αθήνα 1926, σελ 67

22 Βεργόπουλος, Κ.: Εθνισμός και οικονομική ανάπτυξη, Εξάντας, Αθήνα 1978, σελ 53

Ο χρυσός είναι το βασικό διεθνές νόμισμα και η Κεντρική Τράπεζα της κάθε χώρας που εντάσσεται στον κανόνα ανταλλάσσει χαρτονομίσματα με χρυσό σε σταθερή ισοτιμία. Με βάση τον τρόπο αυτό καθιερώνεται ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών και αφετέρου το χρήμα που κυκλοφορεί συνδέεται με σταθερή σχέση με την ποσότητα χρυσού που φυλάσσει η Κεντρική Τράπεζα.

Τη περίοδο 1920-1928 έχουμε στην Ελλάδα την υποτίμηση της δραχμής κατά 1.562,5% η οποία λειτούργησε προστατευτικά για την ελληνική οικονομία, γεγονός που διευκόλυνε την οικονομική μεγέθυνση καθ' όλη την περίοδο 1920-1940 (Στο Πίνακα 2 παρουσιάζεται η ύφεση του χρηματιστηρίου εκείνης της περιόδου, που δηλώνει και την οικονομική ύφεση).

Πίνακας 2- Η πορεία του Γενικού Δείκτη του Χρηματιστηρίου και του Τραπεζικού Δείκτη

	Γενικός Δείκτης	Μεταβολή (%)	Δείκτης Τραπεζών	Μεταβολή (%)
	31/12/1928	100,00	100,00	
1929	Ιανουάριος	91,81	99,45	-0,55%
	Φεβρουάριος	94,51	100,53	1,09%
	Μάρτιος	92,56	98,74	-1,78%
	Απρίλιος	86,20	92,83	-5,99%
	Μάιος	82,95	90,27	-2,76%
	Ιούνιος	79,25	88,72	-1,72%
	Ιούλιος	83,43	89,29	0,64%
	Αύγουστος	86,14	88,05	-1,39%
	Σεπτέμβριος	82,83	85,53	-2,86%
	Οκτώβριος	76,84	83,62	-2,23%
	Νοέμβριος	75,16	82,72	-1,08%
	Δεκέμβριος	70,02	78,04	-5,66%
1930	Ιανουάριος	65,39	73,79	-5,45%
	Φεβρουάριος	66,01	74,18	0,53%
	Μάρτιος	61,33	70,10	-5,50%
	Απρίλιος	62,55	72,18	2,97%
	Μάιος	63,23	73,54	1,88%
	Ιούνιος	59,70	73,42	-0,16%
	Ιούλιος	59,70	74,80	1,88%
	Αύγουστος	61,42	76,51	2,29%
	Σεπτέμβριος	60,59	76,85	0,44%
	Οκτώβριος	60,60	75,30	-2,02%
	Νοέμβριος	64,12	76,26	1,27%
	Δεκέμβριος	60,93	73,59	-3,50%
1931	Ιανουάριος	60,53	72,90	-0,94%
	Φεβρουάριος	61,67	73,60	0,96%
	Μάρτιος	59,91	71,53	-2,81%
	Απρίλιος	54,93	65,48	-8,46%
	Μάιος	53,64	65,28	-0,31%
	Ιούνιος	50,69	63,33	-2,99%
	Ιούλιος	52,06	64,55	1,93%
	Αύγουστος	48,94	59,76	-7,42%
Σεπτέμβριος	45,08	56,53	-5,40%	
1932	Δεκέμβριος	31,65	38,66	-31,61%
1933	Ιανουάριος	32,86	41,60	7,60%
	Φεβρουάριος	36,06	45,01	8,20%
	Μάρτιος	35,30	43,54	-3,27%
	Απρίλιος	34,71	41,59	-4,48%
	Μάιος	34,57	42,03	1,06%
	Ιούνιος	34,53	43,99	4,66%

Πηγή: <http://gr.forexpros.com/education>

Η χώρα υιοθέτησε το χρυσό κανόνα πράγμα που σήμανε την πλήρη εγκατάλειψη ενός εργαλείου οικονομικής πολιτικής: της αναπροσαρμογής της συναλλαγματικής ισοτιμίας η οποία δρούσε προστατευτικά για την εγχώρα

παραγωγή και τις εξαγωγές, με δεδομένο ότι μειώνει τις τιμές των εγχώριων προϊόντων σε διεθνές νόμισμα.

Η σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία στοχεύει σε διαφορετικούς στόχους: Διατηρεί σταθερή την αγοραστική δύναμη της χώρας σε διεθνές νόμισμα και δημιουργεί συνακόλουθα εμπιστοσύνη στις διεθνείς χρηματαγορές, από τις οποίες το κράτος επιδιώκει να συνάψει δάνεια.

Τη περίοδο 1922-1932, η Ελλάδα πήρε δάνεια που το ύψος τους έφτασε στο 150% του ετήσιου Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) της χώρας. Τα δάνεια χρηματοδότησαν έργα υποδομής και την αποκατάσταση των προσφύγων. Λόγω των υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης το ελληνικό κράτος ήταν σε θέση να εξασφαλίζει έσοδα που επέτρεπαν την εξυπηρέτηση των δανείων.

Όμως αυτό άλλαξε κατά τη τελική φάση της Μεγάλης Ύφεσης (1929-1933) όπου εγκαταλείφθηκε ο χρυσός κανόνας. Με την αποσύνδεση της βρετανικής λίρας από τον χρυσό κανόνα αίρεται και η μετατρεψιμότητα της δραχμής σε χρυσό (που γινόταν μέσω της στερλίνας).

Η Ελλάδα επιδίωξε να διατηρηθεί στον χρυσό κανόνα συνδέοντας τη δραχμή με το δολάριο, αλλά και το αμερικανικό νόμισμα πρόκειται σύντομα να εγκαταλείψει τον «κανόνα». Στη συγκυρία αυτή αναπτύσσονται συνθήκες χρηματοπιστωτικού πανικού στη χώρα, καθώς οι αγορές χρήματος προεξοφλούν μια νέα περίοδο υποτίμησης της δραχμής.

Οι «επενδυτές» μετατρέπουν μαζικά δραχμές σε ξένο νόμισμα για να προλάβουν μια επερχόμενη υποτίμηση. Σε σύντομο χρονικό διάστημα μέχρι τον Απρίλιο του 1932 τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της Τράπεζας της Ελλάδας συρρικνώνονται από 3,6 δισ. σε περίπου 180 εκατ. δολάρια.

Στις συνθήκες αυτές της μαζικής φυγής κεφαλαίων στο εξωτερικό, η Ελλάδα αδυνατούσε να πληρώσει τα χρέη και τους τόκους προς τους διεθνείς δανειστές της και κήρυξε χρεοκοπία την 1η Μαΐου 1932.

Η χρεοκοπία τερμάτισε τον υψηλό δανεισμό από το εξωτερικό, σταθεροποίησε όμως ακόμα περισσότερο τον κρατικό παρεμβατισμό στην οικονομία και την προστατευτική πολιτική υποκατάστασης των εισαγωγών, που ακολουθούσε το ελληνικό κράτος.

Η συσσώρευση του κεφαλαίου που καθόρισε η «εθνική αναδίπλωση» του 1922 και τα μέτρα του κρατικού παρεμβατισμού, οι ρυθμοί ανάπτυξης ξεπερνούν κάθε προηγούμενο. Η βιομηχανική παραγωγή αυξάνεται στο

διάστημα 1921-1931 κατά 80%, ενώ κατά τη χρονιά της κρίσης, το 1932, η μείωση της παραγωγής μόλις φθάνει το 5,71%²³.

Ο όγκος των εισαγωγών βιομηχανικών ειδών μειώθηκε από 100 το 1928 σε 48,6 το 1933. Το 1928 οι εισαγωγές κάλυπταν 42% της εγχώριας ζήτησης για βιομηχανικά προϊόντα, το 1933 άγγιξε το 23,5% αυτής της ζήτησης (το 1938 μόλις 21%).

Η πτώχευση της Ελλάδας το 1932 είχε ως αποτέλεσμα το σταμάτημα των εισαγωγών κεφαλαίου με τη μορφή κρατικών δανείων και συνακόλουθα τη ριζική επιδείνωση του ισοζυγίου πληρωμών της χώρας. Εκείνη τη περίοδο ψηφίζονται μέτρα για τον ριζικό περιορισμό των εισαγωγών και πρώτα από περισσότερα εισαγόμενα είδη. Ήδη το 1934 ο όγκος των εισαγωγών μειώνεται κατά 65% σε σύγκριση με τις εισαγωγές του 1931²⁴.

Σ' αυτό το προστατευτικό πλαίσιο, ο ελληνικός καπιταλισμός επιδεικνύει πολύ υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Σύμφωνα με στοιχεία της Κοινωνίας των Εθνών, η ελληνική βιομηχανική παραγωγή αυξάνεται στο διάστημα 1928-38 κατά 68%, επιτυγχάνει δηλαδή τους ψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης στον κόσμο μετά τη Σοβιετική Ένωση (αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής στο ίδιο διάστημα κατά 87%) και την Ιαπωνία (73%)²⁵.

Στη δεκαετία 1928-38 πενταπλασιάστηκαν οι εκτάσεις με βαμβάκι, τετραπλασιάστηκαν οι εκτάσεις με λαχανικά, πολλαπλασιάστηκαν κατά 14 φορές οι εκτάσεις με ζωοτροφές και κατά 2,5 φορές οι εκτάσεις με σιτηρά. Από το 1927 εφαρμόζονται οι τιμές προστασίας κατ' αρχήν για τα σιτηρά²⁶.

Στον βιομηχανικό τομέα, οι εξελίξεις είναι εντυπωσιακές: Πάνω από τις μισές επιχειρήσεις που λειτουργούσαν το 1940 είχαν ιδρυθεί μετά το 1920. Η βιομηχανική απασχόληση αυξάνεται με ανάλογους ρυθμούς: 154 χιλιάδες απασχολούμενοι στη βιομηχανία το 1920, 280 χιλιάδες το 1930 και 350 χιλιάδες το 1938. Η εγκαταστημένη ισχύς αυξάνει από 110 χιλιάδες HP το 1920 σε 230 χιλιάδες HP το 1930 και 277 χιλιάδες HP το 1938. Η συμμετοχή του δευτερογενή τομέα στον ΑΕΠ ήταν το 1938 18,6%, του πρωτογενή 34,3% και

23 Παφυλάς, Π.: «Βιομηχανία», Μεγ. Ελλην. Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Ι' (Ελλάς): 129-147, Πυρσός, Αθήνα 1934, σελ 124-126

24 Βεργόπουλος, Κ.: Εθνισμός και οικονομική ανάπτυξη, Εξάντας, Αθήνα 1978, σελ 36

25 Βεργόπουλος, Κ.: Εθνισμός και οικονομική ανάπτυξη, Εξάντας, Αθήνα 1978, σελ 36

26 Βεργόπουλος, Κ.: Εθνισμός και οικονομική ανάπτυξη, Εξάντας, Αθήνα 1978, σελ 48-51

του τριτογενή 47,1%²⁷. Στην Ελλάδα εξαιτίας των συνεχόμενων πολέμων και της Μικρασιατικής καταστροφής οδήγησαν σε κύματα μεταναστών ώστε να δημιουργηθεί ένα μεγάλο δημογραφικό πρόβλημα το οποίο σχετίζεται με την αύξηση του πληθυσμού αλλά και την οικονομική αδυναμία του κράτους να καλύψει τις ανάγκες όλων αυτών των πολιτών. Συγχρόνως, η οικονομική κρίση αυξάνει την υπογεννητικότητα μια και είναι δύσκολο για τους πολίτες κάτω από αυτές τις συνθήκες να αποφασίσουν να κάνουν παιδιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο Η ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Στο τρίτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στην περίοδο του Α' Παγκόσμιου

²⁷ Μπαμπανάσης Στ.: Ιδιομορφίες της ανάπτυξης στη νότια Ευρώπη, Τδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα 1985, σελ 99

Πολέμου που οι ΗΠΑ πέρασαν μια οικονομική κρίση που ξεπεράστηκε πολύ γρήγορα.

Την επαύριον του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου ο κόσμος διέρχεται μια σύντομη περίοδο οικονομικής κρίσης η οποία όμως γρήγορα ξεπερνιέται. Γύρω στο 1921 παρατηρείται μια ανάκαμψη στις οικονομίες των οικονομικών χωρών, οι οποίες στρέφονται προς τη μαζική παραγωγή. Ο κόσμος ταλαιπωρημένος από τα δεινά του πολέμου, προσπαθεί να γευθεί τα αγαθά της ειρήνης, αγοράζοντας όλο και περισσότερα καταναλωτικά αγαθά. Η τάση αυτή παρουσιάζεται με ιδιαίτερη ένταση στις Ηνωμένες Πολιτείες²⁸.

Οι Αμερικανοί επιχειρηματίες κερδίζουν τεράστια ποσά, τα οποία, εν μέρει, τα δανείζουν στις ευρωπαϊκές χώρες (κυρίως στην Γερμανία και την Αγγλία), για να αποκομίσουν και νέα κέρδη. Η Ευρώπη γνωρίζει ανάμεσα στο 1923-29 μεγάλη ευημερία που την οφείλει στο αμερικάνικο χρήμα. Έχοντας ως παράδειγμα τις Ηνωμένες Πολιτείες και οι ευρωπαϊκές βιομηχανίες στρέφονται προς τη μαζική τυποποιημένη παραγωγή.

Όμως η ευημερία αυτή είναι ασταθής. Είναι πολύ δύσκολο να βρεθούν πελάτες για να αγοράσουν την τεράστια ποσότητα των βιομηχανικών προϊόντων. Αρχικά, γιατί οι αγρότες, που είναι ακόμη πολυάριθμοι πωλούν φθηνά τα προϊόντα τους και έτσι διαθέτουν ελάχιστα χρήματα. Ύστερα παρά την προσπάθεια που καταβάλλεται για να αυξηθούν οι μισθοί, η αύξηση αυτή γίνεται με μικρότερους ρυθμούς από τους ρυθμούς αύξησης της παραγωγής.

Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μην μπορούν να απορροφηθούν τα παραγόμενα προϊόντα, των οποίων μάλιστα οι τιμές συνεχώς ανεβαίνουν. Έτσι, οι επιχειρήσεις προσπαθούν να βρουν τρόπους που θα τους βοηθήσουν να πωλήσουν τα προϊόντα τους. Σαν πρώτο μέσο χρησιμοποιείται η διαφήμιση, που προσπαθεί να πείσει τον καταναλωτή να κάνει αγορές.

Στη συνέχεια χρησιμοποιείται η τραπεζική πίστωση, με την οποία οι τράπεζες προκαταβάλλουν στους αγοραστές τα αναγκαία για τις αγορές τους χρήματα, με τον όρο να τα επιστρέψουν αργότερα με τόκο. Τελικά ολόκληρη η οικονομία καταλήγει να στηρίζεται στις τραπεζικές πιστώσεις. Αυτή η κατάσταση δεν εμποδίζει τις επιχειρήσεις να επεκτείνουν τις δραστηριότητες

28 Krugman, P., Wells R. (2009). Μακροοικονομική. Αθήνα: Επίκεντρο

τους και τις μετοχές να ανεβαίνουν συνεχώς στο χρηματιστήριο.

Το 1932 εκλέγεται πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών ο Φραγκλίνος Ρούζβελτ, ο οποίος εφαρμόζει μία νέα πολιτική για την έξοδο από την οικονομική κρίση. Η νέα αυτή οικονομική πολιτική ονομάζεται New Deal.

Βασικός άξονας της πολιτικής του Ρούζβελτ ήταν η ακόλουθη σκέψη : για να γίνει κατορθωτή η ανάκαμψη της οικονομίας θα πρέπει να ανατεθούν στις βιομηχανίες μεγάλες παραγγελίες. Οι βιομηχανίες για να πραγματοποιήσουν τις παραγγελίες, θα αναζωογονούσαν άλλες επιχειρήσεις. Με αυτόν τον τρόπο οι εργάτες θα έβρισκαν εργασία και με τις αποδοχές τους θα κινούσαν την αγορά. Αλλά επειδή κανένας δεν είχε χρήματα για να τα επενδύσει (και όσοι είχαν δεν τα επένδυαν), θα έπρεπε το κράτος να αναλάβει τον ρόλο του επενδυτή για να πετύχει την αναθέρμανση της οικονομίας.

Η επέμβαση αυτή εκδηλώνεται με τους εξής τρόπους:

- Καταστροφή του στοκ των βιομηχανικών και των αγροτικών προϊόντων ή περιορισμός της παραγωγής τους ώστε να ανέβουν οι τιμές τους.
- Προσπάθεια για επανάκτηση των αγορών του εξωτερικού με υποτίμηση της αξίας του εθνικού νομίσματος. Με αυτόν τον τρόπο ελπίζεται ότι ο ξένος αγοραστής θα προτιμήσει τα προϊόντα της χώρας, μιας και του προσφέρονται φθηνότερα. Το 1932 η Αγγλία, για να αναζωογονήσει το εμπόριο της, υποτιμά τη στερλίνα και το 1934 ο Ρούζβελτ κάνει το ίδιο με το δολάριο.
- Θεσπίζονται υψηλοί τελωνιακοί δασμοί για τα εισαγόμενα από το εξωτερικό προϊόντα. Έτσι τα προϊόντα αυτά γίνονται ακριβότερα από τα εγχώρια και ο τοπικός αγοραστής δεν τα προτιμά.
- Καταβάλλεται προσπάθεια να ισοσκελισθεί ο κρατικός προϋπολογισμός με μείωση των δαπανών (αποπληθωρισμός). Μερικές χώρες μιμούμενες τις Η.Π.Α. καταστρώνουν προγράμματα εκτέλεσης δημοσίων έργων για να μειώσουν την ανεργία.

Μετά την οικονομική κρίση, ο κόσμος εμφανίζεται βαθιά αλλαγμένος.

Κανείς δεν πιστεύει πια στην θεωρία ότι η απόλυτη οικονομική ελευθερία οδηγεί στην ευημερία και την ευτυχία όλων των ανθρώπων. Όλες οι

χώρες ζουν κάτω από την απειλή της επανόδου της κρίσης.

Γι' αυτό κυριαρχεί η πεποίθηση ότι το κράτος οφείλει να παρεμβαίνει στην οικονομία βοηθώντας τις ιδιωτικές επιχειρήσεις και προφυλάσσοντας συγχρόνως το κατώτερο όριο αμοιβής των εργαζομένων. Εποπτεύει την οικονομική ζωή και διορθώνει τις ταλαντεύσεις της οικονομικής ισορροπίας. Οι παλιές θεωρίες του Σμιθ και των φιλελεύθερων οικονομολόγων για την μετέμβαση του κράτους στην οικονομική ζωή, δεν ισχύουν πια. Ο καπιταλισμός αναπτύσσεται πλέον κάτω από την κηδεμονία του παρεμβατικού κράτους²⁹.

Παράλληλα, με την επιβολή υψηλών τελωνειακών δασμών στα εισαγόμενα προϊόντα, επανέρχεται η παλιά θεωρία του νεομερκαντιλισμού. Ο νεομερκαντιλισμός θέλει να προστατεύσει τη οικονομία της χώρας από τον ανταγωνισμό.

29 Krugman, P., Wells R. (2009). Μακροοικονομική. Αθήνα: Επίκεντρο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ ΚΑΙ Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΚΡΙΣΗ

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα εστιάσουμε στο λόγο που η παγκόσμια κρίση στις χώρες της Κεντρικής Αμερικής θεωρήθηκε η χειρότερη ύφεση της μεταπολεμικής περιόδου και που προκάλεσε μια από τις μεγαλύτερες οικονομικές συστολές που έχουν καταγραφεί και για το λόγο που η κρίση δεν μεταφέρθηκε στην Νότια Αμερική. Ακόμη, θα αναφερθούμε στη κρίση του Μεξικό και της Αργεντινής. Η κρίση του Μεξικό είναι γνωστή ως νομισματική κρίση του peso. Τον Απρίλιο του 1994, ο Πρόεδρος της χώρας, Ερνέστο Ζενάλο, υποτίμησε το peso εξαιτίας της μηδαμινής αγοραστικής δύναμης και της αύξησης της ανεργίας. Το 1982 η κυβέρνηση του Μεξικό είχε δανειστεί χρήματα από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο έτσι ώστε να αποπληρώσει τις τράπεζες που κινδύνευαν με χρεοκοπία. Οι όροι όμως που της επιβλήθηκαν οδήγησαν σε μια δεκαετία υψηλής ανεργίας, αύξηση της φτώχειας και συμβατικής παραγωγικότητας. Το χρέος όμως αντί να μειωθεί από τα μέτρα σοκ του ΔΝΤ αυξήθηκε. Παράλληλα, τη δεκαετία του 1980 η Αργεντινή διένυε μια από τις χειρότερες περιόδους. Το χρέος της χώρας τη δεκαετία του '90 μεγιστοποιήθηκε και η οικονομία της Αργεντινής μετά το πακέτο διάσωσης από το ΔΝΤ κατάφερε και ανακάμψει με δυσκολία³⁰.

Η περιοχή της Νότιας Αμερικής δεν κατάφερε να αποφύγει τη συγκεκριμένη διαδικασία. Η κρίση του Μεξικό και της Αργεντινής ήταν το αίτιο διακοπής της πιο δυναμικής και μεγαλύτερης περιόδου επέκτασης για την οικονομία της Νότιας Αμερικής για πάνω από τρεις δεκαετίες.

Κατά τη περίοδο αυτή, ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ για την Νότια Αμερική ανήλθε κατά μέσο στο 6,1%, ποσοστό που ήταν υψηλότερο από εκείνο που καταγράφηκε για τις προηγούμενες δεκαετίες³¹.

Με βάση τη θεωρία υπάρχει η άποψη για τις απότομες διακυμάνσεις η οποία σχετίζεται με τη θεωρία της κυκλικής νοοτροπίας και η οποία εστιάζει στο να περιγράψει την οικονομική πολιτική των κυβερνήσεων των χωρών αυτών, όπου η ευθύνη της ομοσπονδιακής κυβέρνησης είναι να δαμάζει τις

30 International Journal of Political Economy 32(4): 49-75.

31 Godley, W., and F. Cripps. 1983. Macroeconomics. Oxford: Oxford University Press

κυκλικές διακυμάνσεις³².

Η πλειοψηφία των χωρών της Νότιας Αμερικής που έχουν υιοθετήσει δημοσιονομικούς κανόνες έχουν επίσης θέσει σε λειτουργία ένα νομισματικό κανόνα, είτε για τον πληθωρισμό (Χιλή, Κολομβία, Περού) ή για ένα peg (Εκουαδόρ, Παναμάς)³³.

Η κρίση στη Νότια Αμερική ξεκίνησε από τον ανεπτυγμένο κόσμο και ο αντίκτυπος στην παραγωγή έγινε αισθητός με μεγαλύτερη ισχύ στις ανεπτυγμένες οικονομίες από ότι στις αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες.

Ο ρυθμός ανάπτυξης στις ανεπτυγμένες οικονομίες μειώθηκε από 0.5% σε μείον 4.2%. Στην περίπτωση των αναδυόμενων και αναπτυσσόμενων οικονομιών, ο ρυθμός ανάπτυξης της παραγωγής μειώθηκε από 6.3% σε 2.8% για την ίδια περίοδο. Για την περίοδο 2000, ο μέσος όρος του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ για τη Λατινική Αμερική ήταν 3.9%³⁴.

Οι χώρες της Νότιας Αμερικής και της Καραϊβικής βίωσαν, κατά μέσο όρο, μια μείωση του περιφερειακού ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ της τάξης του μείον 0,5%. Σε εθνικό επίπεδο, 10 από τους 18 (ή το 55% του συνόλου) των οικονομιών της Νότιας Αμερικής βίωσαν συστολές στην παραγωγή.

Από μια συγκριτική περιφερειακή προοπτική, οι επιπτώσεις της κρίσης απέχουν πολύ από το να είναι ομοιογενείς και έγιναν αισθητές με πολύ μεγαλύτερη ένταση στην Κεντρική Αμερική από ό,τι στη Νότια Αμερική.

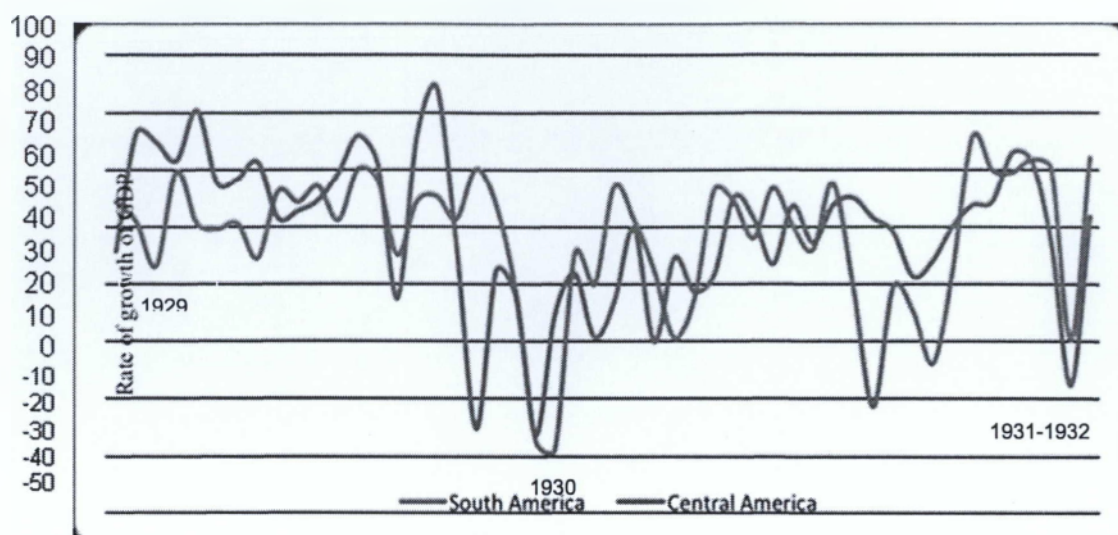
Κατά μέσο όρο, ο ρυθμός ανάπτυξης μειώθηκε το 2009 κατά 1,5% για την Κεντρική Αμερική (Κόστα Ρίκα, Ελ Σαλβαδόρ, Γουατεμάλα, Ονδούρα, και Νικαράγουα), και κατά 1% εάν συμπεριληφθούν ο Παναμάς και η Δομινικανή Δημοκρατία.

Η Νότια Αμερική, κατά μέσο όρο, δεν κατέγραψε συστολή, και κατάφερε να διατηρήσει θετικό ρυθμό ανάπτυξης (0,06%), όπως φαίνεται στα Σχήματα 1 και 2

32 <http://www.econ.berkeley.edu/~eichengr/research/castronov.pdf>.

33 *International Journal of Political Economy* 32(4): 49–75.

34 Godley, W., and F. Cripps. 1983. *Macroeconomics*. Oxford: Oxford University Press.

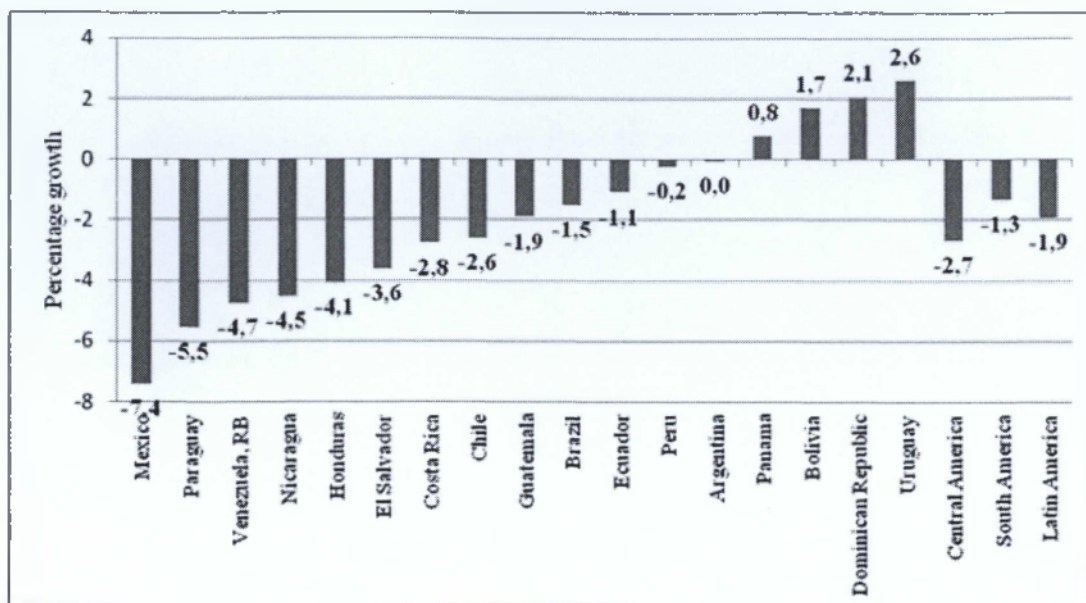

Σχήμα 1 Ρυθμοί ανάπτυξης του ΑΕΠ για Νότια και Κεντρική Αμερική (μέσος όρος)

Πηγή: World Bank. World Development Indicators and Global Finance (2012)

Σύμφωνα με το παραπάνω σχήμα το ποσοστό της ανάπτυξης του ΑΕΠ στις χώρες της Νοτίου και Κεντρικής Αμερικής μέχρι το 1929 ήταν πολύ υψηλό και τα κράτη βρίσκονταν σε συνεχή ανοδική πορεία με περισσότερη δυναμική για τα κράτη της Κεντρικής Αμερικής. Τη περίοδο όμως της κρίσης στη Νότια Αμερική αυτό άλλαξε σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Για τη Νότια Αμερική, η παγκόσμια κρίση δεν μπορεί καν να χαρακτηριστεί ως ένα σημαντικό οικονομικό γεγονός ή μια κρίση ανάλογου επιπέδου με τις διάφορες κρίσεις που επηρέασαν τις χώρες της Νότιας Αμερικής. Η Νότια Αμερική, κατά μέσο όρο, κατέγραψε αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης όλη την περίοδο αυτή (μείον 3,6%, μείον 2,4%, και μείον 0,7%, κατά μέσο όρο, αντίστοιχα), αντανακλώντας την επίδραση της κρίσης χρέους και των κρίσεων στην Ασία, τη Βραζιλία, τη Ρωσία, και την Αργεντινή.

Σχήμα 2 Ανάπτυξη ΑΕΠ ανά κεφαλή εισόδημα για τις χώρες της Νότιας Αμερικής (2009)

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα. World Bank Development Indicators and Global Finance (2012)

Οι οικονομίες της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής έχουν στενούς οικονομικούς δεσμούς με τις Ηνωμένες Πολιτείες, η οποία ήταν το επίκεντρο της παγκόσμιας κρίσης. Οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι η μεγαλύτερη εξαγωγική αγορά για τα αγαθά και τις υπηρεσίες των χωρών της Κεντρικής Αμερικής.

Οι εξαγωγές αγαθών προς τις Ηνωμένες Πολιτείες αναλογούν προς το 37%, το 48%, το 40%, το 37%, το 31%, και το 29% του συνόλου για το 2010 για την Κόστα Ρίκα, το Ελ Σαλβαδόρ, τη Γουατεμάλα, την Ονδούρα, την Νικαράγουα και τον Παναμά (και 59% για τη Δομινικανή Δημοκρατία)³⁵.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι επίσης ο κύριος προμηθευτής εμβασμάτων, που αναλογούσε κατά μέσο όρο σε 3%, 6%, και 9% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο για την Κεντρική Αμερική τις δεκαετίες του 1920, του 1930 και του 1940, καθώς επίσης και των χρηματοοικονομικών ροών οι οποίες είναι απαραίτητες για τη χρηματοδότηση των ανισορροπιών στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών των χωρών της Κεντρικής Αμερικής³⁶.

Αυτό αντικατοπτρίζεται στο γεγονός ότι ο επιχειρηματικός κύκλος στη

35 Godley, W. 1999. "Seven Unsustainable Processes: Medium-Term Prospects and Policies

36 United States and the World." Special Report 99-10. Annandale-on-Hudson, N.Y.: Levy Economics

Κεντρική Αμερική και οι διακυβάνσεις του είναι στενά συνδεδεμένες με εκείνους των Ηνωμένων Πολιτειών³⁷.

Αυτή η μικρή επίδραση της κρίσης στη Νότια Αμερική, τόσο σε περιφερειακό επίπεδο όσο και από μια ιστορικά συγκριτική σκοπιά, απαιτεί μια εξήγηση, αφού στην πραγματικότητα οι μηχανισμοί μετάδοσης της Μεγάλης Κάμψης έχουν πολλές ομοιότητες με εκείνων των άλλων επόμενων κρίσεων, συμπεριλαμβανομένων της κρίσης χρέους (1980) και της κρίσης της Τεκίλας (1994–95), και των κρίσεων στην Ασία (1997–98), τη Ρωσία (1999), τη Βραζιλία (1999), και την Αργεντινή (2002).

Η παγκόσμια κρίση στη Νότια Αμερική ήταν μια συστημική κρίση και προκάλεσε μεγαλύτερη συρρίκνωση στις επενδύσεις σε σχέση με τις άλλες συνιστώσες της συνολικής ζήτησης, συμπεριλαμβανομένων της κατανάλωσης, των κρατικών δαπανών και των εξαγωγών.

Στην πραγματικότητα, μια συγκριτική άσκηση που λαμβάνει υπόψη την κρίση χρέους, την κρίση της Τεκίλας, και τις κρίσεις Ασίας-Βραζιλίας-Ρωσίας-Αργεντινής, δείχνει ότι ο ρυθμός ανάπτυξης του σχηματισμού του ακαθάριστου παγίου κεφαλαίου μειώθηκε κατά μέσο όρο κατά 14% σε πραγματικούς όρους, ενώ η αύξηση του ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά 3,8%.

Όπως σε όλα τα άλλα επεισόδια, οι χώρες που πλήττονται από την κρίση βίωσαν πτώση των χρηματοοικονομικών ροών. Κατά μέσο όρο, τα διαθέσιμα στοιχεία για τις κρίσεις Χρέους, Τεκίλας, Ασίας-Βραζιλίας-Ρωσίας και Αργεντινής δείχνουν ότι οι χρηματοοικονομικές ροές μειώθηκαν από 5,0% σε μείον 5,7% του ΑΕΠ την περίοδο της κρίσης (βλ. Πίνακα 2).

Ανάλογα με το συγκεκριμένο επεισόδιο, η πτώση στις χρηματοοικονομικές ροές αντικατόπτριζε σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό τη συμπεριφορά των βραχυπρόθεσμων ιδίων κεφαλαίου μετοχών χαρτοφυλακίου ή μακροπρόθεσμες ξένες άμεσες επενδύσεις. Το στράγγισμα της εξωτερικής χρηματοδότησης αντικατοπτρίζεται σε όλες τις περιπτώσεις από τη μείωση στην εγχώρια διαθέσιμη πίστωση. Η πτώση της εξωτερικής χρηματοδότησης συνοδεύτηκε επίσης, όπως και σε μερικά άλλα επεισόδια, με μια πτώση στους όρους του εμπορίου.

37 Institute of Bard College.

Η διαφορετική επίδραση της παγκόσμιας κρίσης στις οικονομίες της Κεντρικής Αμερικής και της Νότιας Αμερικής μπορεί να εξηγηθεί από τις διαφορές στις στρατηγικές ανάπτυξης κατά την περίοδο πριν από την έναρξη της κρίσης. Υποστηρίζεται, ειδικότερα, ότι κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, τόσο η Κεντρική όσο και η Νότια Αμερική επεδίωκαν στρατηγικές ανάπτυξης καθοδηγούμενες από το κέρδος, οι οποίες ήταν εξαρτώμενες από τις προηγούμενες στρατηγικές της απελευθέρωσης των οικονομιών που σχετιζόνταν με την ενσωμάτωσή τους στις ξένες αγορές. Ωστόσο, υπήρχε μια σημαντική διαφορά στον τρόπο με τον οποίον λειτουργούσε αυτή η στρατηγική.

Η εγχώρια ζήτηση της Κεντρικής Αμερικής καθοδηγείτο από το χρέος, και ο εξωτερικός αυτός περιορισμός διευκολυνόταν από την «εξαγωγή ανθρώπων», δηλαδή, από τα εμβάσματα των μεταναστών, ενώ οι εξαγωγές του μοντέλου κατασκευής βασιζόντουσαν, με τη σειρά τους, στο φθηνό εργατικό δυναμικό.

Στη Νότια Αμερική, αντιθέτως, το καθεστώς ανάπτυξης ήταν συνδεδεμένο με την επέκταση των μισθών και των κοινωνικών μεταβιβάσεων, με κινητήριο μοχλό τις εξαγωγές που ήταν εξαρτημένες από ευνοϊκούς εμπορικούς όρους για την διευκόλυνση του περιορισμού που έθετε το ισοζύγιο πληρωμών³⁸.

Αυτές οι στρατηγικές ανάπτυξης έχουν σημαντικές αδυναμίες που τις καθιστούν μη βιώσιμες με την πάροδο του χρόνου και επιρρεπείς σε ενδεχόμενες κρίσεις. Παρόλα αυτά, στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεδομένης της φύσης της παγκόσμιας κρίσης και της αντίδρασης των ανεπτυγμένων χωρών και της διεθνούς κοινότητας, ένα καθεστώς ανάπτυξης με πρότυπο τη συσσώρευση του ιδιωτικού χρέους ήταν περισσότερο εκτεθειμένο στον αντίκτυπο της κρίσης από ένα καθεστώς που στηριζόταν στις εξαγωγές.

Το στράγγισμα της εξωτερικής χρηματοδότησης, όπως συνέβη κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας κρίσης, μπορεί να οδηγήσει σε μια διαδικασία απομόχλευσης, συρρίκνωσης των επενδύσεων, της παραγωγής, της πιστωτικής ζήτησης, και πίεσης του χρηματοπιστωτικού τομέα. Από αυτή την άποψη, η

38 Caldentey E.P & Vernengo, M. (2010). "Back to the future: Latin America's current development strategy." Journal of Post Keynesian Economics. M.E. Sharpe, Inc., vol. 32(4), pages 623-644, July.

κρίση στην Κεντρική Αμερική μοιάζει με την κρίση στην περιφέρεια της Ευρώπης³⁹.

Από τη μεριά της, στην περίπτωση της Νότιας Αμερικής, η μείωση της εμπορικής δραστηριότητας κατά τη διάρκεια της κρίσης δεν αντιστάθμισε τα κέρδη των προηγούμενων ετών. Επιπλέον, η εμπορική δραστηριότητα διατηρήθηκε σε ιστορικά επίπεδα καθ' όλη τη δεκαετία του 2000. Ο δείκτης τιμών για τη γενική γεωργία, τα μέταλλα, την ενέργεια, και τα εμπορεύματα αυξήθηκε κατά 19%, 12%, 35%, και 27%, αντίστοιχα, μεταξύ Ιανουαρίου 2004 και Δεκεμβρίου 2007.

Μεταξύ Ιανουαρίου 2008 και Ιανουαρίου 2010, οι ρυθμοί αύξησης των δεικτών αυτών μειώθηκαν κατά 5,3%, 18%, μείον 10%, και 9%, αντίστοιχα. Στη συνέχεια, όλοι οι δείκτες επανέκαμψαν, σημειώνοντας ρυθμούς αύξησης της τάξης του 17%, του 12%, του 24%, και του 32%, αντίστοιχα, από τον Ιανουάριο του 2010 έως τον Ιούλιο του 2011⁴⁰.

4.1 EL ERROR DE DICIEMBRE – 1994

Το 1994, το Μεξικό αποτελούσε το παράδειγμα της νεοφιλελεύθερης επιτυχίας, με ισοσκελισμένο στο προϋπολογισμό και πολύ χαμηλό πληθωρισμό.

Εκείνη την εποχή συνέβησαν πολύ άσκημα γεγονότα τα οποία έδιωξαν το ξένο κεφάλαιο από τη χώρα. Συγκεκριμένα υπήρξαν γεγονότα όπως η ανταρσία στην περιοχή Chiapas, οι έντονες φήμες για δωροδοκίες και διαφθορά στα ανώτερα στρώματα της κυβέρνησης, αλλά και άλλα γεγονότα τα οποία ανησύχησαν τους ξένους επενδυτές και τους ανάγκασαν να φύγουν από τη χώρα.

Τον Απρίλιο του 1994, 500.000 εργάτες έχασαν τη δουλειά τους ενώ λίγους μήνες αργότερα άλλοι 250.000 έμειναν άνεργοι. Η αγορά δεν κινούνταν ενώ οι ξένοι επενδυτές έφυγαν και ο πρόεδρος της χώρας, Ερνέστο Ζεντίλο, δεν βρήκε άλλη λύση από την υποτίμηση του peso.

39 Caldentey E.P & Vernengo, M. (2010). "[Back to the future: Latin America's current development strategy.](#)" *Journal of Post Keynesian Economics*. M.E. Sharpe, Inc., vol. 32(4), pages 623-644, July.

40 Hayek, F. 1933. *Monetary Theory and the Trade Cycle*. London: Jonathan Cape.

Η κρίση του Μεξικού είναι ίδια με της Ελλάδας και το παράδειγμα των Αμερικάνικων, των Βρετανικών και των Ιαπωνικών τραπεζών που χρησιμοποίησαν τα απροσδόκητα κέρδη του πετρελαίου στις κυβερνήσεις της Λατινικής Αμερικής αντιστοιχεί με αυτό των Αμερικανικών και Ευρωπαϊκών τραπεζών που αντλούσαν φτηνό χρήμα προς τους κατόχους ενυπόθηκων δανείων.

Τα κοινοπρακτικά δάνεια που έδιναν το δικαίωμα στις τράπεζες να δανείζουν απερίσκεπτα χωρίς τους αναγκαίους ελέγχους να συγκρίνονται με την τιτλοποίηση δανείων που επιτρέπει στις τράπεζες να συγκεντρώνουν τα "καλά" στεγαστικά δάνεια με τα "κακά" και να τα πουλούν ως ένα.

Το 1982, η κυβέρνηση του Μεξικό δανείστηκε χρήματα από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ώστε να μπορέσει να αποπληρώσει τις τράπεζες που απειλούνταν με χρεοκοπία.

Οι όροι που επιβλήθηκαν για αυτά τα δάνεια, οδήγησαν σε μια δεκαετία υψηλής ανεργίας, αύξησης της φτώχειας και συμβατικής παραγωγικότητας.

Το 1990, η παραγωγικότητα στο Μεξικό ήταν 8% χαμηλότερη από ότι ήταν το 1980. Οι κυβερνήσεις κατέβαλαν ένα υψηλό τίμημα για την διάσωση τους, καθώς το ΔΝΤ εξέφρασε την ανησυχία ότι η απλή προσέγγιση θα οδηγούσε χώρες όπως το Μεξικό να μην μάθουν από τα λάθη τους, και να προχωρήσουν σε περαιτέρω δανεισμούς.

Το χρέος αντί να μειωθεί - μετά από τα υποτιθέμενα μέτρα σοκ του ΔΝΤ - αυξήθηκε. Το χρέος του Μεξικού προς το ΑΕΠ του, τα επόμενα πέντε χρόνια μετά το 1982, διπλασιάστηκε επειδή η οικονομία του κατέρρευσε⁴¹.

Οι τράπεζες στη Δύση δεν πέρασαν από σημαίνοντες ελέγχους για τις υπερβολές τους στα τέλη της δεκαετίας του '70 και του '80. Αντί να ρυθμίσουν τους ελέγχους προς τις τράπεζες οι κυβερνήσεις συνέχισαν να τις καταργούν.

4.2 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΓΕΝΤΙΝΗΣ – 1999

Τη δεκαετία του 1980, η Αργεντινή είχε μια από τις πιο δύσκολες εποχές της. Συγκεκριμένα βίωσε στρατιωτική δικτατορία, αποδιοργάνωση του στρατού στα Φόκλαντ, οικονομική κατάρρευση, μεγάλη άνοδος του πληθωρισμού.

41 Charles P. Kindleberger, *Manias, Panics, and Crashes*.(2009), A History of Financial Crises, 3η έκδοση, Νέα Υόρκη – Chichester – Brisbane – Τορόντο – Σιγκαπούρη

Το χρέος της χώρας μεγιστοποιήθηκε ραγδαία τη δεκαετία του 1990 και μαζί με τη διαφθορά της κυβέρνησης η χώρα οδηγήθηκε σε μια κατάσταση που η κυβέρνηση δεν μπορούσε να ελέγξει.

Οι επενδυτές έχασαν την εμπιστοσύνη τους και στράφηκαν στις τράπεζες για αναλήψεις. Η κυβέρνηση πάγωσε τους τραπεζικούς λογαριασμούς για έναν ολόκληρο χρόνο και επέτρεπε μόνο αναλήψεις μικροποσών. Εκείνη τη περίοδο έγιναν μεγάλες διαδηλώσεις σε όλη την Αργεντινή, με ταραχές και βίαια επεισόδια με αποτέλεσμα την πτώση της κυβέρνησης του Φερνάντο ντε λα Ρουά. Οι επόμενες δύο κυβερνήσεις απέτυχαν στην ανάκαμψη της οικονομίας και μόνο με την άνοδο του Νέστορ Κίτσερ, η χώρα κατάφερε να ανακάμψει⁴².

Η τεράστια τραπεζική κρίση στην Αργεντινή έθεσε σε κίνδυνο και τις οικονομίες της Βραζιλίας και της Ουρουγουάης. Οι διεθνείς δυνάμεις φαινόταν να απρόθυμες να συνεχίσουν τη βοήθειά τους, μέσω του Δ.Ν.Τ. στη Βραζιλία, καθώς ήδη μεγάλα οικονομικά πακέτα χορηγούνταν στην Αργεντινή και την Τουρκία.

Εκτός των άλλων, η υπογραφή μιας νέας δανειακής σύμβασης στην Αργεντινή φάνταζε ριψοκίνδυνη απόφαση, όταν η κυβέρνηση βρισκόταν λίγο πριν τη (διαφαινόμενη) έξοδο. Τέλος, έγινε η προσπάθεια μιας καταρχήν συμφωνίας των κομμάτων πριν την εκλογική αναμέτρηση, κατά τα πρότυπα της Νότιας Κορέας, ώστε να ακολουθηθούν τα μέτρα που θα ζητούντο από το Δ.Ν.Τ. για την παροχή του δανείου⁴³. Τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στην Αργεντινή ήταν τα ακόλουθα:

1. Το πραγματικό επιτόκιο ήταν πέντε φορές μεγαλύτερο από το διεθνές μέσο όρο και τσιπίζε κάθε οικονομική αναζωογόνηση.
2. Η κατανάλωση μειώθηκε λόγω δραστικής συστολής της αγοραστικής δύναμης.
3. Η ανεργία είναι στο 30% και το ετήσιο εισόδημα των μισών μισθωτών ήταν λιγότερο από 500 πέσος (\$320).

42 Φωκτιανού, Χ.Π.(2012), Οι 5 μεγαλύτερες κρίσεις, Ανάκτηση στις 15-10-2012 από <http://www.oneman.gr/keimena/diabasma/article1494033.ece>

43 Eliana A. Cardoso and Albert F. (1989), "The Macroeconomics of the Brazilian External Debt", University of Chicago Press

4. Η φτώχεια επηρέαζε το 37% του πληθυσμού.

Η Αργεντινή αντιπροσωπεύει εδώ και ένα χρόνο, μια ουσιαστική παύση πληρωμών από την κυβέρνηση για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Στο πέμπτο κεφάλαιο θα επικεντρωθούμε στις επιπτώσεις των οικονομικών κρίσεων. Πως δηλαδή η κρίση επηρεάζει τη κοινωνία, το σύστημα υγείας, την υγεία και τη ψυχολογία των πολιτών. Πιο συγκεκριμένα η κρίση μπορεί να προκαλέσει σε ολόκληρο το κόσμο ένα κύμα εξαθλίωσης εξαιτίας της ανεργίας, της μείωσης των μισθών, το κλείσιμο των επιχειρήσεων και της εγκληματικότητας.

Από τη πλευρά της υγείας, η κρίση επιδρά στους δείκτες υγείας, όπως το προσδόκιμο επιβίωσης, τη νοσηρότητα, τη θνησιμότητα αλλά και τη πρόσβαση στις υπηρεσίες και στο σύστημα υγείας που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα χρηματοδότησης λόγω της οικονομικής στενότητας.

Τέλος, από ψυχολογικής πλευράς, έχουν διατυπωθεί πολλές θεωρίες για το πόσο η οικονομική κρίση μπορεί να επηρεάσει τη ψυχική υγεία ενός εργαζομένου.

5.1 ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Ο όρος οικονομική κρίση χρησιμοποιείται επανειλημμένως στις μέρες μας. Κοινωνικές επιπτώσεις όπως ανεργία, κλείσιμο επιχειρήσεων, μείωση μισθών, ακόμα και η εγκληματικότητα θεωρείται ότι είναι αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης.

Πηγή: www.u-s-history.com/pages/h1528.html

Άμεσο αποτέλεσμα της κρίσης ήταν να προκληθεί σε ολόκληρο τον κόσμο ένα κύμα κοινωνικής εξαθλίωσης. Ένας μεγάλος αριθμός εργατών έμεινε άνεργος: 13 εκατομμύρια στις Ηνωμένες Πολιτείες στα 1932, 6 εκατομμύρια στην Γερμανία. Στους άνεργους πρέπει να προσθέσουμε ακόμη τους υπαλλήλους και τους διευθυντές των επιχειρήσεων που έκλεισαν.

Οι έμποροι βλέπουν τις εργασίες τους να μειώνονται γιατί δυσκολεύονται να πουλήσουν και οι πελάτες των ελεύθερων επαγγελματιών συνεχώς ελαττώνονται.

Οι αγρότες δεν βρίσκουν αγοραστές για τα προϊόντα τους παρά την πτώση των τιμών. Αυτή η ανέχεια προκαλεί την οργή των πολιτών κατά των κυβερνήσεων, που τις θεωρούν υπεύθυνες για την κρίση: πορείες, διαδηλώσεις, συγκρούσεις ανέργων με την αστυνομία στους δρόμους είναι καθημερινό φαινόμενο για τις μεγάλες πόλεις της Ευρώπης και της Αμερικής.

Μία από τις κυριότερες συνέπειες αυτής της κρίσης είναι η ακόμα μεγαλύτερη κεφαλαιοκρατική συγκέντρωση, η οποία και επαύξησε τον ρόλο των τραπεζών στην οικονομική ζωή.

Τα μεγάλα βιομηχανικά συγκροτήματα βρήκαν την ευκαιρία και εξαγόρασαν τις μικρότερες επιχειρήσεις που χρεοκόπησαν ή που δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στην κρίση. Το ίδιο συμβαίνει και στον τραπεζικό τομέα. Πολλοί αγρότες και κάτοικοι μικρών πόλεων συρρέουν στα μεγάλα αστικά κέντρα με την ελπίδα να βρουν δουλειά.

Ο πληθυσμός των αστικών κέντρων αυξάνεται και δημιουργούνται πρόσθετα κοινωνικά προβλήματα.

Η διάρθρωση της αστικής κοινωνίας διαταράσσεται. Τα μεσαία αστικά

στρώματα, με τη χρεοκοπία των επιχειρήσεών τους, χάνουν την οικονομική τους υπόσταση και προλεταριοποιούνται. Η κοινωνική κρίση αρχίζει να μεταμορφώνεται σε ιδεολογική⁴⁴.

44 Goldsmith A.H., Veum J.R. & Darity W.Jr, (1996). "The impact of labour force history on self-esteem and its component parts, anxiety, alienation and depression", *Journal of Economic Psychology* 17,, 183-220.

5.2.ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΥΓΕΙΑΣ

Τα βιώσιμα συστήματα υγείας βασίζονται στην αξιόπιστη πρόσβαση σε ανθρώπινο κεφάλαιο και αναλώσιμους πόρους. Η εξασφάλιση αυτών των εισροών απαιτεί οικονομικούς πόρους για επενδύσεις σε κτίρια και εξοπλισμό, για αποζημίωση του προσωπικού υγείας, για τα φάρμακα και αναλώσιμα. Οι χώρες της Νότιας Αμερικής αισθάνονται συνεχή πίεση λόγω των αυξανόμενων δαπανών και των περιορισμένων πόρων.

Οι πολιτικοί ιθύνοντες είχαν 3 επιλογές: συγκράτηση του κόστους, αύξηση της χρηματοδότησης των υπηρεσιών υγείας ή και τα δύο. Ήδη από την δεκαετία του 1970 υπάρχει συζήτηση για την επιτακτική ανάγκη λήψης μέτρων συγκράτησης του κόστους στις βιομηχανικές χώρες.

Δεδομένου ότι η μεγάλη κλίμακα δημόσιου δανεισμού δεν θεωρείται πλέον να είναι υγιής οικονομική πολιτική στις χώρες αυτές, η ανησυχία επικεντρώθηκε σήμερα στις πολιτικές εσόδων.

Τα συστήματα υγείας στη Νότια Αμερική στην οικονομική κρίση αντιμετώπιζαν προβλήματα χρηματοδότησης λόγω μείωσης των κρατικών δαπανών για την υγεία λόγω της οικονομικής στενότητας και λόγω της διακοπής της εξωτερικής οικονομικής βοήθειας από τις πλουσιότερες χώρες, οι οποίες κάλυπταν ένα μεγάλο τμήμα της χρηματοδότησης για την υγεία, και οι οποίες επιχείρησαν να περικόψουν τις δαπάνες τους. Τα ελλείμματα όμως στον δημόσιο τομέα και η ανεργία ασκούσαν ασφυκτικές πιέσεις τόσο στους προϋπολογισμούς της ασφάλισης όσο και στις επιχειρήσεις υγείας ιδιωτικού χαρακτήρα, που αντιμετωπίζουν προβλήματα ρευστότητας και εξυπηρέτησης των δανειακών τους αναγκών.

Η έκθεση του WHO «The Financial Crisis and Global Health» τον Ιανουάριο του 2009 επιβεβαίωναν ότι, εάν οι δημόσιοι προϋπολογισμοί το οικογενειακό εισόδημα υφίστανται πιέσεις η ζήτηση για τις δημόσιες υπηρεσίες αυξάνεται.

Η μείωση του προϋπολογισμού για την υγεία θα μπορούσε να αποδειχθεί προβληματική, εφόσον οι απαιτήσεις για υγειονομική περίθαλψη, όπως η ψυχική υγεία, αυξάνεται κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης. Η ίδια έκθεση επιβεβαιώνει ότι τα συστήματα υγείας στη Νότια Αμερική επιβαρύνθηκαν λόγω της αύξησης της ζήτησης κυρίως υπηρεσιών δημοσίου χαρακτήρα καθώς οι ασθενείς στρέφονται εκεί όπου τους παρέχεται

ασφαλιστική κάλυψη.

Στη Νότια Αμερική, η οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 1982 οδήγησε σε μείωση των δημοσίων δαπανών για την υγεία επηρεάζοντας δυσανάλογα τις φτωχότερες και πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Αναλυτές όπως οι νομπελίστες Αμάρτια Σεν και Paul Krugman συμφωνούν ότι απάντηση στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην υγεία αποτελούν τα εθνικά συστήματα υγείας και η εθνική ασφάλιση υγείας.

Σύμφωνα με τον ΠΟΥ προτείνονται διάφοροι τομείς στους οποίους η δράση σε παγκόσμιο, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο με την υποστήριξη από τον ίδιο θα βοηθήσουν να εξασφαλιστεί ότι ο τομέας της υγείας θα προστατευόταν από την κρίση.

Καταρχήν οι ηγέτες στον τομέα της υγείας έπρεπε να είναι προετοιμασμένοι να απαιτήσουν για τον τομέα της υγείας. Ακόμη, έπρεπε να υπάρχει παρακολούθηση και ανάλυση των πληροφοριών σχετικά με τις επιπτώσεις της κρίσης σε κάθε χώρα. Να συνεχιστεί η παροχή οικονομικής βοήθειας ή χρηματοδότησης έρευνας για την υγεία από τις οικονομικά εύρωστες χώρες. Να εξασφαλιστούν πολιτικές υγείας που αφορούν την ισότητα, την αλληλεγγύη, εφαρμογή νέων τρόπων για την επιχειρηματική δραστηριότητα σε διεθνές επίπεδο στον τομέα της υγείας.

Αναφορικά με τον Κυριόπουλο⁽²⁰¹⁰⁾ στην Νότια Αμερική η ζήτηση και η χρήση υπηρεσιών υγείας αυξήθηκε κυρίως προς το δημόσιο και τον ασφαλιστικό τομέα, καθώς η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος έστρεψε την κατανάλωση υπηρεσιών υγείας σε υπηρεσίες οι οποίες έχουν ασφαλιστική κάλυψη.

5.3 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Οι Χαραλάμπους και Τσίτση⁽²⁰¹⁰⁾ αναφέρουν ότι τόσο το γενικό επίπεδο υγείας του πληθυσμού όσο και η διάχυση της καλής υγείας ισότιμα στα μέλη του, εξαρτώνται από την επιρροή των ατομικών κινδύνων (διατροφή, συμπεριφορά), από το κοινωνικό και το πολιτισμικό πλαίσιο καθώς και τους συλλογικούς κινδύνους υγείας (μόλυνση του περιβάλλοντος, διάθεση επικίνδυνων προϊόντων, μολυσματικές ασθένειες) και, τέλος, από την οργάνωση και τη λειτουργία του συστήματος φροντίδας υγείας που

προσδιορίζει την πρόσβαση και την ποιότητα των υπηρεσιών.

Η οικονομική κατάσταση των ατόμων επιδρά στους δείκτες υγείας, όπως το προσδόκιμο επιβίωσης, τη νοσηρότητα, τη θνησιμότητα αλλά και τη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Αυτό αποτέλεσε το συμπέρασμα μελετών από πλήθος ερευνητών, οι οποίοι στην πλειονότητά τους κατέληξαν ότι υπάρχει σημαντική συσχέτιση μεταξύ της οικονομικής κατάστασης του ατόμου και του επιπέδου της υγείας του.

Στις περιοχές της Νότιας Αμερικής, οι οικονομικές κρίσεις σχετίστηκαν με επιδείνωση των διαιτητικών συνηθειών, καθώς οι άνθρωποι στρέφονταν σε φθηνό πλαστικό φαγητό. Ωστόσο, υπήρχαν και διαπιστώσεις που έδειχναν ότι υπήρξαν κάποιες διατροφικές βελτιώσεις καθώς σε περιόδους ύφεσης οι άνθρωποι έτρωγαν λιγότερο έξω και μαγειρεύαν περισσότερο στο σπίτι.

Η οικονομική ύφεση αύξησε τις ανισότητες στην υγεία. Η ισότητα στην υγεία ήταν μια έννοια η οποία αντανάκλασε ίσες ευκαιρίες στη διανομή και στην προσπέλαση των υπηρεσιών υγείας. Βρέθηκε ότι οι υγειονομικές ανισότητες συνδέονταν με κοινωνικούς δείκτες, όπως τη κοινωνική τάξη, την ανεργία πράγμα που αποδείκνυε την σχέση μεταξύ οικονομικής κατάστασης των πολιτών και της υγείας τους.

Η ανεργία, η μερική απασχόληση, οι εισοδηματικές ανισότητες, η επισφάλεια στην εργασία, η έλλειψη στέγης οδήγησαν στον κοινωνικό αποκλεισμό όλο και περισσότερων ομάδων πράγμα που αποτέλεσε πηγή για διάφορες ψυχολογικές διαταραχές (π.χ. stress, κατάθλιψη)

Οι άνεργοι και οι οικογένειές τους υφίσταντο σημαντικά αυξημένο κίνδυνο πρόωρου θανάτου. Είχαν πιο σοβαρές χρόνιες ασθένειες, μεγαλύτερη πιθανότητα για αναπηρία. Η μακροχρόνια ανεργία αύξησε τον κίνδυνο αυτοτραυματισμού και αυτοκτονιών.

Η ανεργία συχνά σχετίστηκε επίσης με αύξηση της ημερήσιας κατανάλωσης αλκοόλ, με προφανείς μακροπρόθεσμες συνέπειες για την υγεία. Η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος μπορούσε να οδηγήσει τους ανθρώπους να τρώνε λιγότερο υγιεινές τροφές και μπορεί επίσης να υπάρξει μια μακροπρόθεσμη μείωση στα ποσοστά του καπνίσματος.

Υπήρξαν βραχυπρόθεσμες μειώσεις στους θανάτους από αυτοκινητιστικά ατυχήματα δεδομένου ότι ο όγκος της κυκλοφορίας των αυτοκινήτων πέφτει.

Σε έρευνα των McKee και των συνεργατών του, της οποίας τα

αποτελέσματα ανακοινώθηκαν στο Lancet το 2009 καταδεικνύεται ότι αύξηση της ανεργίας κατά 1% συνδέθηκε με παράλληλη αύξηση των αυτοκτονιών κατά 0,79%¹⁵. Άλλη μελέτη από τον Οικονόμου και συν (2007) κατέληξε ότι η αύξηση της ανεργίας κατά 1% επέφερε αύξηση στο δείκτη θνησιμότητας κατά 2,18.

Εν μέσω οικονομικής κρίσης το άτομο στην Νότια Αμερική οδηγήθηκε σε μακρόχρονη ανεργία η οποία οδηγούσε πολλά άτομα στον κοινωνικό αποκλεισμό και στη φτώχεια, με αποτέλεσμα αυξημένο κίνδυνο για πρόωρη θνησιμότητα και υψηλή νοσηρότητα .

Ειδικότερα, η φτώχεια σχετίστηκε με την εμφάνιση ασθενειών καθώς τα άτομα αναγκάζονταν να διαβιώνουν σε υποβαθμισμένο περιβάλλον, να τρέφονται ανεπαρκώς και να εργάζονται σε επικίνδυνα και ανθυγιεινά περιβάλλοντα. Επιπλέον, το χαμηλό συνήθως εκπαιδευτικό επίπεδο των φτωχών, τους στερούσε τη δυνατότητα γνώσης των κινδύνων που απειλούσαν την υγεία τους και υιοθέτησης ενός ανθυγιεινού τρόπου διαβίωσης και το χαμηλό εισόδημά τους εμπόδιζε την πρόσβασή τους σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας.

Σύμφωνα με το Βρετανικό Public Health Association (2005) τα άτομα που ζούσαν στη Νότια Αμερική σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού εκτίθονταν σε διπλάσιο κίνδυνο να νοσήσουν από σοβαρές ασθένειες ή ακόμα και να πεθάνουν από πρόωρο θάνατο. Μελέτη των Black και συν. το 1980, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο κίνδυνος θανάτου των φτωχότερων κοινωνικοοικονομικών τάξεων ήταν δύομισι φορές μεγαλύτερος από το κίνδυνο θανάτου της υψηλότερης τάξης.

Η πτώση της αγοραστικής δύναμης των νοικοκυριών αλλά και άλλων μηχανισμών κοινωνικής προστασίας στη Νότια Αμερική, μπορούσε σαφώς να οδηγήσει σε μείωση της χρήσης υγειονομικής περίθαλψης.

Δυο έρευνες οι IFLS και SUSENAS με ίδια αποτελέσματα διενεργήθηκαν στην Νότια Αμερική με στόχο να μετρηθεί ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης στην χρήση υπηρεσιών υγείας και στην κατάσταση υγείας του πληθυσμού και τα αποτελέσματα τους ήταν ότι η συνολική χρήση στα εξωτερικά ιατρεία των νοσηλευτικών ιδρυμάτων του δημόσιου τομέα μειώθηκε κατά 8,0% από το 1997 έως το 1998, ενώ η χρήση ιδιωτικών ιδρυμάτων σε εξωτερική βάση μειώθηκε κατά 3,5%. Η νοσοκομειακή χρήση δεν φάνηκε να

επηρεάζεται σημαντικά από την κρίση.

Άλλες πάλι μελέτες κατέδειξαν ότι τα άτομα χαμηλού εισοδήματος περιορίζουν τη χρήση εκείνων των υπηρεσιών υγείας, που πρέπει τα ίδια να καταβάλουν σημαντικό μέρος της αντίστοιχης δαπάνης, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στην περίπτωση της οδοντιατρικής περίθαλψης καθώς και άλλων υγειονομικών υπηρεσιών που δεν καλύπτονται επαρκώς από τους ασφαλιστικούς φορείς.

Το χαμηλό εισόδημα προδιαθέτει μικρότερη πρόσβαση σε προληπτικές (συμβουλευτικές) και θεραπευτικές (συνταγογραφία φαρμάκων και νοσοκομειακή περίθαλψη) υπηρεσίες υγείας υψηλού επιπέδου. Επίσης, τα άτομα ανώτερων εισοδηματικών κλιμακίων προσφεύγουν συχνότερα σε γιατρούς ειδικοτήτων σε σχέση με τους φτωχούς.

5.4 ΟΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Πολλές θεωρίες έχουν διατυπωθεί για το θέμα της σχέσης της ανεργίας με την υγεία. Μεγαλύτερη επιρροή είχαν αυτές της Marie Jahoda (επίσης γνωστή ως το Λειτουργικό Μοντέλο) και το Μοντέλο Βιταμίνης του Peter Warr. Οι συγκεκριμένες θεωρίες επιχειρούν να δικαιολογήσουν την ύπαρξη μιας τέτοιας σχέσης, αλλά παραλείπουν σημαντικά στοιχεία που έρχονται στο φως από άλλους επιστήμονες.

Διάσημοι ψυχίατροι, όπως οι Sigmund Freud και Erik Eriksson, έχουν εκφράσει την άποψή τους, είτε στα πλαίσια μιας απόπειρας επεξήγησης των παρατηρηθέντων φαινομένων, είτε αφού μελέτησαν σχετικές περιπτώσεις. Ορισμένοι ακόμα συγγραφείς (όπως ο Harvey Brenner), αφού μελέτησαν τη βιβλιογραφία, διατύπωσαν τα συμπεράσματά τους υπέρ ή κατά της ύπαρξης σχέσης μεταξύ ανεργίας και υγείας⁴⁵.

Το λειτουργικό μοντέλο (η θεωρία της Marie Jahoda): Η Βρετανή κοινωνική ψυχολόγος, Marie Jahoda, πρότεινε ορισμένα λειτουργικά στοιχεία που σχετίζονται άρρηκτα με την εργασία. Διατύπωσε την άποψη ότι η εργασία: (α) επιβάλλει ένα χρονοδιάγραμμα στην ημέρα, (β) συνεπάγεται συχνή ανταλλαγή εμπειριών και επαφή με άλλους, (γ) δίνει στον εργαζόμενο στόχους

45 Kousoulis A. (2006). "Does unemployment affect health?", academic research, Athens.

και επιδιώξεις, (δ) ορίζει στοιχεία για την ατομική ταυτότητα, (ε) επιβάλλει δράση. Επομένως, ο άνεργος πάσχει από την απουσία αυτών των ιδιοτήτων και η ψυχική του υγεία επηρεάζεται λόγω αυτών των αναγκών που δεν εκπληρώνει. Για την Jahoda, δεν είναι η οικονομική δυσκολία που μπορεί να εξαθλιώσει την ψυχική υγεία του ατόμου αλλά η απουσία της εργασίας, η οποία καλύπτει τις βασικές ψυχολογικές του ανάγκες. Η θεωρία της Jahoda, ωστόσο, αδυνατεί να εξηγήσει τόσο τη βελτίωση της ψυχολογίας μετά την παραίτηση από μια μη ικανοποιητική εργασία, όσο και το ερώτημα γιατί υπάρχουν μεταβλητές από άτομο σε άτομο, όσον αφορά την επίδραση της ανεργίας στην ψυχική ισορροπία.

Το μοντέλο βιταμίνης (η θεωρία του Peter Warr): Σύμφωνα με την άποψη του Peter Warr, η ψυχική υγεία μπορεί να επηρεαστεί από το περιβάλλον με έναν τρόπο ανάλογο με αυτόν που η φυσική κατάσταση επηρεάζεται από τη διαθεσιμότητα βιταμινών. Ο Warr πρότεινε ότι τα περιβαλλοντικά στοιχεία της εργασίας είναι σημαντικά για την ψυχική υγεία, όπως οι βιταμίνες για τη φυσική υγεία : η απουσία τους οδηγεί σε μια φθορά της ψυχικής κατάστασης, αλλά και η παρουσία τους πάνω από κάποια επίπεδα δεν προσφέρει περαιτέρω βελτίωση. Τα στοιχεία του περιβάλλοντος που επέλεξε ο Warr ήταν τα εξής εννέα: ευκαιρίες για έλεγχο, ευκαιρίες για ανάπτυξη των ταλέντων, καθορισμός στόχων, ποικιλία, ξεκάθαρο περιβάλλον, διαθεσιμότητα χρημάτων, ασφάλεια σωματικής υγείας, ευκαιρίες για διαπροσωπική επικοινωνία, κοινωνική θέση. Το μοντέλο του Warr εξηγεί την αρνητική επίδραση της ανεργίας μέσω της θεωρίας του «φτωχότερου» περιβάλλοντος του ανέργου. Η θεωρία του, επίσης, λαμβάνει υπόψη και την πιθανότητα να έχει θετική επίδραση η απώλεια μιας μη ικανοποιητικής εργασίας.

Η επίδραση στην ψυχική υγεία: Αρκετοί επιστήμονες διατύπωσαν την άποψη ότι η ανεργία επιδρά με ποικίλους μηχανισμούς στον ψυχισμό του ατόμου. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του διάσημου ψυχιάτρου Sigmund Freud, «όταν δεν είμαστε υποχρεωμένοι να σηκωθούμε το πρωί και να εστιάσουμε στην εργασία μας, κινδυνεύουμε να κυριευτούμε από συναισθήματα. Για παράδειγμα, μια πληγωμένη, άνεργη έφηβη έχει χρόνο να σκεφτεί διεξοδικά τα προβλήματά της, ενώ η κοπέλα που εργάζεται, π.χ., στο ταχυδρομείο θα πρέπει

να είναι συγκεντρωμένη στην εργασία της». Ο ψυχαναλυτής Erik Erikson, στη διάσημη θεωρία του για τα στάδια της κοινωνικής ανάπτυξης του ατόμου, διαπιστώνει ότι η υγιής μετάβαση από την εφηβεία στην ενηλικίωση περιλαμβάνει την απόκτηση μίας επιθυμητής εργασιακής ταυτότητας. Επομένως, η ανεργία θα αναμένεται να ελαττώσει την αίσθηση προσωπικής αξίας του ατόμου⁴⁶.

Εκτός από τις θεωρίες που έχουν διατυπωθεί, έχουν διεξαχθεί πολλές έρευνες που επιζητούν να βρουν μία αντικειμενική απάντηση στο ερώτημα αν η ανεργία επιδρά στην υγεία.

Η μελέτη 49 σχετικών ερευνών (με μέρη διεξαγωγής σε όλον τον κόσμο, ιδίως στις ΗΠΑ, σε ευρωπαϊκές χώρες και στην Αυστραλία) αποφέρει ανησυχητικά αποτελέσματα, αφού το σύνολο σχεδόν των ερευνών καταλήγουν στο ότι η μακροχρόνια ανεργία προκαλεί αύξηση στην επίπτωση της παθολογίας στα περισσότερα συστήματα του ανθρώπινου οργανισμού.

Η συσχέτιση των στατιστικών δείχνει ότι, με την αύξηση των ποσοστών των ανέργων, παρατηρείται αύξηση σε συμβάντα από το αναπνευστικό, από το καρδιαγγειακό, από το νευρικό από το μυοσκελετικό σύστημα. Επιπλέον, τα στοιχεία αθροιστικά δείχνουν ότι οι μακροχρόνια άνεργοι φαίνεται να είναι βαρύτεροι καπνιστές, καταναλώνουν περισσότερο αλκοόλ, έχουν χειρότερη διατροφή και αυξημένο σωματικό βάρος⁴⁷.

Επιπροσθέτως, στους ανέργους παρατηρούνται με μεγαλύτερη συχνότητα διαταραχές ψυχιατρικού τύπου απόπειρες αυτοκτονίας (μία από τις πιο δραματικές επιπτώσεις της ανεργίας, που αποκαλύφθηκε μετά τη δημοσίευση συγκλονιστικών στοιχείων από τους Banfalvy και Segest από την πρώην Δυτική Γερμανία) και εξάρτηση από ουσίες (όπως ηρωίνη, μαριχουάνα και διάφορα οπιοειδή).

Τέλος, υπάρχει και ένας μικρός αριθμός ερευνών που μελετούν την επίδραση της ανεργίας ενός ατόμου στην υγεία των υπολοίπων μελών της οικογένειάς του. Για παράδειγμα, στην Αγγλία βρέθηκε κατά 20% αυξημένη

46 Rodgers, B., (1991). "Socio-economic status, employment and neurosis", Soc. Psychiatry Psychiatr. Epidemiol., 26, 104-114.

47 Brady, D., (2003) "Rethinking the Sociological Measurement of Poverty" Social Forces 81#3 2003, pp. 715-751

θνησιμότητα στις συζύγους των μακροχρόνια ανέργων αντρών, ενώ στην Αυστραλία διαπιστώθηκε ότι παιδιά ανέργων επισκέπτονται το γιατρό με 20-30% αυξημένη συχνότητα απ' ό,τι παιδιά που έχουν τουλάχιστον έναν εργαζόμενο γονιό.

Μία από τις πλέον πλήρεις έρευνες στο θέμα έχουν διεξάγει οι Stanislav Kasl και Beth Jones από το Πανεπιστήμιο του Yale. Προχώρησαν σε μία ιδιαίτερα κατανοητή εξήγηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και, μελετώντας τα στατιστικά ευρήματα, κατέληξαν ότι η ανεργία δεν έχει μία απόλυτη και ευθεία συσχέτιση με τη φτωχή υγεία. Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο της μελέτης τους έγκειται στην παρατήρηση ότι η μεθοδολογία των ερευνών όσον αφορά την απώλεια της εργασίας είναι ανεπαρκής. Διατυπώνουν, μάλιστα, το εξής ερώτημα: «Η παρατήρηση ενός ανέργου με ψυχικές διαταραχές αντανακλά την επίδραση της ανεργίας ή φανερώνει την επίδραση προϋπαρχόντων χαρακτηριστικών του ατόμου που αργότερα θα καταλήξει άνεργος;». Είναι το σημαντικότερο αντεπιχείρημά τους το αν η ανεργία οδηγεί σε νοσηρότητα ή αν υπάρχουσες παθολογικές καταστάσεις προκαλούν την απώλεια της εργασίας. Επιπλέον, σύμφωνα με τους Kasl και Jones, μία ποικιλία παραγόντων κινδύνου για φυσική και ψυχολογική νοσηρότητα φαίνεται να σχετίζονται με συνθήκες εργασιακής ανασφάλειας. Ο υψηλός αριθμός ανέργων σε μία κοινωνία έχει αρνητική επίδραση – πιεστικά και καταθλιπτικά συμπτώματα – στους εργαζόμενους, μία κατάσταση που αποδίδεται στην απειλή απώλειας της εργασίας.

Ο Γερμανός επιστήμονας D. Schwefel, ο οποίος μελέτησε τη σχετική υπάρχουσα βιβλιογραφία στις γερμανόφωνες χώρες, προσπάθησε να αναλύσει ορισμένους σημαντικούς παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τη μελέτη της, ούτως ή άλλως, πολύπλοκης σχέσης μεταξύ ανεργίας και υγείας. Ο Schwefel διατύπωσε την άποψη ότι δεν είναι εκ των ουκ άνευ το να υπάρχει συσχέτιση μεταξύ ανεργίας και νοσηρότητας, αφού: α) η εργασία μπορεί να οδηγήσει σε διάφορες ασθένειες (επαγγελματικά νοσήματα), β) μια τέτοια ασθένεια είναι δυνατόν να προκαλέσει την ανεργία, γ) κατά την περίοδο της ανεργίας μπορεί να επιδεινωθεί η ασθένεια, δ) μετά από κάποιο χρονικό διάστημα στην ανεργία μπορεί να υπάρξει ίαση της ασθένειας. Επιπλέον, ο Schwefel παρατηρεί ότι δεν πρέπει να καταφεύγει κανείς σε γενικεύσεις, αφού

η επίδραση της ανεργίας είναι διαφορετική σε κάθε άτομο⁴⁸.

Τέλος, ο Lutz Holledeger από τη Γερμανία, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι συχνά τα στατιστικά της ανεργίας και της ποικίλης νοσηρότητας προκαλούν σύγχυση, αφού η μακροχρόνια ανεργία οδηγεί σε έναν φαύλο κύκλο, με την έννοια ότι, αν ο επι μακρόν άνεργος υποφέρει από μία επιδείνωση της υγείας του, αυτή θα τον εμποδίζει από το να εισέλθει ξανά στην αγορά εργασίας.

Η μελέτη του συνόλου σχεδόν των εκπονημένων ερευνών και των διατυπωμένων θεωριών οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είναι αρκετά πιθανό η μακροχρόνια ανεργία, μέσω διαφόρων μηχανισμών, να οδηγεί σε επιδείνωση της υγείας. Σε αυτό το συμπέρασμα καταλήγουν τα περισσότερα στατιστικά στοιχεία αλλά και αρκετές μελέτες. Το κυριότερο επιχείρημα της αντίθετης άποψης είναι ότι μία υπάρχουσα παθολογία ενός ανέργου μπορεί να μην προκλήθηκε λόγω της ανεργίας, αλλά να προϋπήρχε και να οδήγησε αυτή στην απώλεια της εργασίας.

Ωστόσο, ακόμα και αν δεν μπορεί κανείς να καταλήξει με ασφάλεια στην ύπαρξη αιτιολογικής συσχέτισης μεταξύ ανεργίας και νοσηρότητας, μοιάζει αναμφίβολο ότι η αύξηση στα ποσοστά ανεργίας που επιφέρει η διεθνής οικονομική κρίση του 2008 θα έχει επίδραση στην επίπτωση διαφόρων ασθενειών διεθνώς. Αναλύοντας τα ανωτέρω στοιχεία και λαμβάνοντας κυρίως υπόψη τις δύο μεγαλύτερες μελέτες από κάθε αντίθετο «στρατόπεδο» (αυτή του Brenner και αυτή των Kasl και Jones), αυτό θα συμβεί για δύο κυρίως λόγους (ανεξάρτητα με το ποιας θεωρίας είναι κανείς υπέρμαχος⁴⁹:

1) Ακολουθώντας τη θετική άποψη του Brenner: Δεδομένου ότι ο αριθμός των ανέργων στο τέλος του 2009 (απ' τα στοιχεία της ILO, όπως προείπαμε) θα φτάσει περίπου στα όρια των 200 εκατομμυρίων διεθνώς, αναμένεται ποσοστιαία αύξηση της ολικής θνησιμότητας κατά 3%, ενώ μπορεί να προβλεφθεί ότι με αυτήν την αύξηση της ανεργίας θα παρατηρηθεί αύξηση κατά 4.2% στις απόπειρες αυτοκτονίας και κατά 10.5% σε ανθρώπους που θα νοσηλευτούν σε ψυχιατρικές κλινικές.

2) Με βάση την αντίθετη άποψη, των Kasl και Jones, η μεγάλη αύξηση

48 Kousoulis A. (2006). "Does unemployment affect health?", academic research, Athens.

49 Rodgers, B., (1991). Socio-economic status, employment and neurosis", Soc.Psychiatry Psychiatr. Epidemiol., 26, 104-114.

των ανέργων στις διάφορες πόλεις παγκοσμίως θα οδηγήσει σε αναπόφευκτη ύπαρξη συνθηκών εργασιακής ανασφάλειας και αυτή η απειλή της απώλειας της εργασίας θα επιφέρει αρνητικές επιδράσεις στην υγεία των εργαζομένων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929 (αγγλικά: The Great Depression) ήταν μια κατάσταση διεθνούς οικονομικής ύφεσης που διήρκησε από ένα μέχρι δέκα χρόνια σε διάφορες χώρες του κόσμου. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη οικονομική ύφεση της σύγχρονης ιστορίας και χρησιμοποιείται τον 21ο αιώνα ως παράδειγμα για το πόσο οδυνηρή μπορεί να είναι μια οικονομική καταστροφή. Η "Μεγάλη Ύφεση", όπως χαρακτηρίστηκε στις ΗΠΑ, σύμφωνα με τους αναλυτές προκλήθηκε μετά από το χρηματιστηριακό κραχ στις 29 Οκτωβρίου του 1929, γνωστό ως η "Μαύρη Τρίτη". Το τέρμα της κρίσης στις ΗΠΑ ταυτίστηκε με το έναυσμα της πολεμικής οικονομίας του 2ου παγκοσμίου πολέμου, γύρω στο 1939.

Η κρίση είχε καταστροφικές επιπτώσεις τόσο στον ανεπτυγμένο, όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Επηρεάστηκε το διεθνές εμπόριο, καθώς επίσης και τα προσωπικά εισοδήματα, τα έσοδα από φόρους, οι τιμές και τα κέρδη. Η οικονομία πόλεων ανά τον κόσμο επλήγη, ιδίως εκείνων που εξαρτώνταν άμεσα από τη βαριά βιομηχανία. Οι κατασκευές πάγωσαν, οι αγροτο-κτηνοτροφικές εργασίες υποχώρησαν λόγω πτώσης των τιμών στις σοδειές κατά 40% με 60%. Με τη ζήτηση σε διαρκή υποχώρηση, σε συνδυασμό με την έλλειψη εναλλακτικών εργασιών, περιοχές που εξαρτώνταν από τον πρωτογενή τομέα όπως εκμετάλλευση γης, ορυχείων και ξύλου υπέφεραν ακόμη περισσότερο.

Η οικονομική κρίση επέφερε σημαντικές επιπτώσεις στη ψυχική υγεία των ανθρώπων. Οι πολίτες έχοντας εργασία απολαμβάνουν μια άνετη ζωή, συναναστρέφονται με άλλους ανθρώπους και να ακολουθούν ένα ημερήσιο πρόγραμμα. Στη περίπτωση που δεν υπάρχει η εργασία, υφίστατο ο κοινωνικός αποκλεισμός λόγω της ανεργίας και της κοινωνικής τάξης. Σε σχέση με την υγεία, η κρίση επιδρά στους δείκτες υγείας αλλά και τη πρόσβαση στις υπηρεσίες και στο σύστημα υγείας που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα χρηματοδότησης λόγω της οικονομικής στενότητας.

Η μεγάλη κρίση τερματίστηκε σε διαφορετικό χρόνο ανά χώρα. Οι περισσότερες χώρες εφήρμοσαν προγράμματα ανακούφισης και η πολιτική τους ζωή πέρασε αναταραχές, εξωθώντας την ιδεολογία στα άκρα. Σε ορισμένα κράτη, οι απελπισμένοι πολίτες στράφηκαν προς δημαγωγούς εθνικιστές, όπως τον Αδόλφο Χίτλερ, με αποτέλεσμα την έναρξη του 2ου παγκοσμίου πολέμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aldcroft, D. H. (1981), *From Versailles to Wall Street, 1919-1929*, Berkeley & Los Angeles
- Anderson, B. and Butkiewicz J. (1980), "Money, Spending and the Great Depression", *Southern Economic Journal*, 47, 386-403.
- Balderston, T.(1993), *The Origins and Course of the German Economic Crisis, November 1923 – May 1932*, Berlin 1993.
- Barber, W. (1985), *From New Era to New Deal: Herbert Hoover, the Economists, and the American Economic Policy, 1921-33*, Cambridge.
- Brady, D., (2003) "Rethinking the Sociological Measurement of Poverty" *Social Forces* 81#3 2003, pp. 715–751
- Bryan L Farrell D.,(2008), *Leading through uncertainty*,McKinsey, pp.1-14
- Caldentey E.P & Vernengo, M. (2010). "Back to the future: Latin America's current development strategy," *Journal of Post Keynesian Economics*, M.E. Sharpe, Inc., vol. 32(4), pages 623-644, July.
- Charles P. Kindleberger, *Manias, Panics, and Crashes*.(2009), *A History of Financial Crises*, 3η έκδοση, Νέα Υόρκη – Chichester – Brisbane – Τορόντο – Σιγκαπούρη
- Edward W. B.(2002): *USA and the Diplomacy of the Financial Crisis 1931*, Cambridge, Mass.
- Eliana A. Cardoso and Albert F. (1989), "The Macroeconomics of the Brazilian External Debt", *University of Chicago Press*
- Godley, W. 1999. "Seven Unsustainable Processes: Medium-Term Prospects and Policies for the
- Goldsmith A.H., Veum J.R. & Darity W.Jr, (1996). "The impact of labour force history on self-esteem and its component parts, anxiety, alienation and depression", *Journal of Economic Psychology* 17,, 183-220.
- Hayek, F. 1933. *Monetary Theory and the Trade Cycle*. London: Jonathan Cape.
- *Journal of Public Health* 1996; 86(4): 513-519.
- *Health Inequalities*. UK Public Health Association; 2005. Πρόσβαση στις 29-1-2011: διαθέσιμο: www.ukpha.org.uk

- Institute of Bard College.
- International Journal of Political Economy 32(4): 49–75.
- Kousoulis A. (2006). “Does unemployment affect health?”, academic research, Athens.
- Krugman, P., Wells R. (2009). Μακροοικονομική. Αθήνα: Επίκεντρο
- Maddison, A. (1991). Dynamic Forces in Capitalist Development, Oxford: Oxford University Press
- Rodgers, B., (1991). Socio-economic status, employment and neurosis”, Soc.Psychiatry Psychiatr. Epidemiol., 26, 104-114.
- United States and the World.” Special Report 99–10. Annandale-on-Hudson, N.Y.: Levy Economics
- World Bank. World Development Indicators and Global Finance (2012)
- Wright R.E.,(2008), Financial crisis and reform: Looking back for clues to the future, McKinsey, pp.1-3
- Παγκόσμια Τράπεζα. World Bank Development Indicators and Global Finance (2012)
- The financial crisis and global health. Geneva: WHO; 2009. Πρόσβαση στις 29-1-2011: διαθέσιμο: http://www.who.int/mediacentre/events/meetings/2009_financial_crisis_report_en_.pdf
- Τούμα, Ε. (1999), Ευρωπαϊκή Οικονομική Ιστορία, 2 τόμοι, μτφρ. Μ. Π. Χατζηπροκοπίου, Αθήνα, Gutenberg.
- Ζολώτας, Ξ. Ε.: Η Ελλάδα εις το στάδιον της εκβιομηχανίσεως, Ελευθερουδάκης, Αθήνα 1926, σελ 67
- Βεργόπουλος, Κ.: Εθνισμός και οικονομική ανάπτυξη, Εξάντας, Αθήνα 1978, σελ 53
- Κυριόπουλος Γ. Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην υγεία και την ιατρική περίθαλψη. 16ο Πανελλήνιο Συνέδριο εσωτερικής Παθολογίας. Αθήνα 13-10-2010.
- Κωστελένος, Γ., Δ. Βασιλείου, Εμμ. Κουνάρης, Σ. Πετμεζάς και Μ. Σφακιανάκης (2007), Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1830-1939, Αθήνα, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών & Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος
- Μπαμπανάσης Στ.: Ιδιομορφίες της ανάπτυξης στη νότια Ευρώπη,

Τδρυμα Μεσογειακών Μελετών, Αθήνα 1985, σελ 99

- Χαραλάμπους Α, Τσίτση Θ. Οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στον τομέα της υγείας και η ανάπτυξη ενός υπερεθνικού ρυθμιστικού πλαισίου. Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής 2010; 27(1):106-112.
- Παφυλάς, Π.: «Βιομηχανία», Μεγ. Ελλην. Εγκυκλοπαίδεια, τόμος Ι' (Ελλάς): 129-147, Πυρσός, Αθήνα 1934, σελ 124-126
- Σκρεπάντι, Ε. και Σ. Ζαμάνι (2004), Η Ιστορία της Οικονομικής Σκέψης, μτφρ. Α. Σακκά, επιμ. Ν.Θεοχαράκης, Αθήνα, Τυπωθήτω.
- Σπύρου Σ.,(2009),Οικονομική Κρίση του 1929, Ανάκτηση στις 20-9-2012 από <http://indy.gr/library/i-oikonomik-krisi-toy-1929>, Από το τεύχος Νο 4, Ιούνιος 2000, σελ. 120-124
- Φωκιανού, Χ.Π.(2012), Οι 5 μεγαλύτερες κρίσεις, Ανάκτηση στις 15-10-2012 από <http://www.oneman.gr/keimena/diabasma/article1494033.ece>
- <http://elladatora.org>
- <http://www.english.illinois.edu/maps/depression/photoessay.htm>
- <http://syriza-vyrona.pblogs.gr/afierwma-diethnhs-oikonomikh-krish-epiptwseis-kai-ellada.html>
- <http://www.sofokleousin.gr/archives/112223.html>
- www.u-s-history.com/pages/h1528.html
- <http://gr.forexpros.com/education>
- <http://www.econ.berkeley.edu/~eichengr/research/castronov.pdf>.
- <http://www.usgovernmentspending.com>